

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kunstide ja tehnoloogia õpetaja õppekava

Siegrid Illus

**VALIK TEKSTIILIPÕHISTE KOMPOSITSIOONIÜLESANNETE IDEEKAARTE
PÕHIKOOLI II JA III KOOLIASTME KÄSITÖÖTUNDIDEKS**

Magistritöö

Juhendaja: Katri Smitt, MA, üldkompositsiooni lektor

Viljandi 2024

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Kompositsioon	6
1.1 Üldised kompositsiooni põhimõtted	7
1.2 Kompositsioonist tekstiilidisainis	12
2. Kompositsioonialaste õppematerjalide olemasolu ja vajadus põhikooli II ja III astmele käsitöö aines	15
3. Kunsti ja tehnoloogia ainevaldkonna lõiming ja ühisosa kehtivas riiklikus õppekavas	18
3.1 Tehnoloogia ja kunsti ainevaldkonna lõiming	18
3.2 Tehnoloogia ja kunsti ainevaldkonna ühisosa riiklikus õppekavas	20
4. Õppematerjali koostamine	22
3.1 Õppematerjalide koostamise põhimõtted	22
3.2 Tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaartide loomine	23
5. Metoodika	26
5.1 Valim	26
5.2 Uurimisandmete kogumine	28
5.3 Andmeanalüüs	29
5.4 Tulemused	30
5.5 Ekspertide tagasiside ideekaartidele	34
5.6 Järeldused	38
Kokkuvõte	40
Kasutatud kirjandus	42
Lisad	48
Lisa 1. Küsimustik tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete vajaduse välja selgitamiseks	48
Lisa 2. Tagasisideküsitlus ekspertidele	51
Lisa 3. Ideekaartide temade loetelu, sihtrühm, eesmärk ja õpitulemused	53
Lisa 4. Ideekaardid	55

Resümee

Valik tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaarte põhikooli II ja III kooliastme käsitöötundideks.

Magistritöö uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada nii II ja III kooliastme kompositsioonialaste õppematerjalide hetkeseis kui ka tekstiilipõhiste kompositsioonialaste õppematerjalide vajadus käsitöö õppeaines. Sellest lähtuvalt püstitati töös kaks uurimisküsimust: Milliseid kompositsioonialaseid õppematerjale leidub II ja III kooliastme käsitöö õppeaines? Missuguseid kompositsiooni teemasid käsitlevatest õppematerjalidest käsitöö õpetajad enim puudust tunnevad? Esimesele uurimisküsimusele vastuse leidmiseks anti ülevaade olemasolevatest kompositsioonialastest kirjandusest ja õppematerjalidest. Samuti anti ülevaade kogutud info põhjal kompositsiooniga seotud mõistete tähendusest ja olemusest ja kompositsiooniprintsiipidest. Teise uurimisküsimuse eesmärgi saavutamiseks uuriti, milliseid kompositsiooniga seotud ülesandeid käsitööõpetajad õppematerjalina kõige enam vajavad. Õppematerjali väljatöötamiseks teostati kvantitatiivne küsitlusuuring. Uurimistöö tulemustest koostati tekstiilipõhiseid kompositsioonialaseid õppematerjale ideekaartide näol. Valmis kokku kuus ideekaarti ja neli kompositsiooni mõistete kaarti. Õppematerjali hindamiseks ja tagasiside andmiseks tutvusid viis eksperdi valminud ideekaartidega ning andsid hinnangu ankeetküsitlusele vastates. Ekspertide hinnang ideekaartide kasutamise sobivuse kohta oli positiivne ning seega nad kinnitasid, et ideekaardid on toimivad õppevahendid.

Märksõnad: kompositsioon, kompositsiooniprintsiibid, ideekaardid, tekstiilidisain, käsitööõpetaja.

Abstract

A selection of idea cards for textile-based composition tasks for basic school craft lessons of the II and III school levels.

The aim of the research of the master's thesis was to find out the current state of composition-related learning materials for the II and III school levels, as well as the need for textile-based composition-related learning materials in the craft subject. Based on this, two research questions were raised in the work: What composition-related learning materials are found in the second and third-grade crafts subject? What kinds of teaching materials about composition topics do craft teachers miss the most? To find the answers to the first research question, an overview of the existing composition literature and teaching materials was given. Based on the collected information, an overview of the meaning and nature of concepts related to composition and composition principles was also given. In order to achieve the goal of the second research question, it was investigated which composition-related tasks are most needed by craft teachers as teaching material. A quantitative survey was conducted to develop the study material. From the results of the research work, textile-based composition teaching materials were prepared in the form of idea cards. A total of six idea cards and four composition concept maps were completed. In order to evaluate the learning material and give feedback, five experts got acquainted with the completed idea maps and gave an evaluation by answering a questionnaire. The experts' assessment of the suitability of using idea cards was positive, and thus they confirm that idea cards are effective learning tools.

Keywords: composition, principles of composition, idea maps, textile design, craft instructor.

Sissejuhatus

Käsitöö tegevõpetajana seisab töö autor silmitsi probleemiga, kus õpetusi käsitöötehnikate kohta on piisavalt, kuid kompositsiooniõpetusi käsitöötundides käsitlemiseks ja ülevaatlikke ning kompaktsed õppematerjale napib. Töö autor on õpetajana tundnud puudust tekstiilipõhistest kompositsioonialastest õppematerjalidest käsitöö tundides ning see ajendas teda uurima, missuguseks peavad olukorda kolleegid teistest koolidest.

Leitavad õppematerjalid on enamasti suunatud kutsekooli, rakendus- või kõrgkoolide õppuritele kuid põhikooli õpilasele arusaadav ja teema näitlikustamiseks vajaliku sisuga materjal puudub. Uurides eestikeelseid e-õppematerjale, on need pigem suunatud kindlate erialade kutseõppuritele, näiteks kokkadele, juuksuritele, disaineritele ning õmblejatele. Eestikeelset ja ainekeelset õppematerjali on koostatud kunstiõpetuse jaoks. Uurides õppematerjale tekstiili kompositsiooni kohta, võib märkida, et kompaktsed materjalid tekstiilidisaini kohta on enamasti võõrkeelsed ning need on suunatud pigem gümnaasiumi ja kõrgkoolide õppuritele.

Sellest tulenevalt on autori töö uurimuse eesmärgiks välja selgitada II ja III kooliastme nii kompositsioonialaste õppematerjalide hetkeseis kui ka tekstiilipõhiste kompositsioonialaste õppematerjalide vajadus käsitöö õppeaines. Uurimuse eesmärgi saavutamiseks oli vaja välja uurida, milliseid kompositsiooni teemasid puudutavaid käsitööõpetajad õppematerjalina kõige enam vajavad. Siit tulenevalt võttis töö autor eesmärgiks luua ennekõike vajadustest lähtuv valik tekstiilipõhiseid kompositsioonialaseid õppematerjale ideekaartide näol.

Töö eesmärgist lähtuvalt on magistritöö uurimisküsimused järgmised:

1. Milliseid kompositsioonialaseid õppematerjale leidub II ja III kooliastme käsitöö õppeaines?
2. Missuguseid kompositsiooni teemasid käsitlevatest õppematerjalidest käsitöö õpetajad enim puudust tunnevad?

Õppematerjali vajaduse väljaselgitamiseks käsitöötunnis kompositsiooniõpetuse õpetamisel, viidi läbi veebipõhine valikvastustega küsitlusuuring Tartumaa maakoolide käsitöö- ja kodundusõpetajate seas. Küsitluse eesmärgiks oli uurida, milliseid õppevahendeid kasutatakse kompositsiooniõpetuse näitlikustamiseks, missuguseid kompositsiooni põhimõtteid õpetatakse käsitöö aines ning kas selleks sobivaid õppematerjale leidub piisavalt?

Uurimismeetodiks on valitud kvantitatiivne uurimismeetod. Töö uurimuslikus osas viidi läbi kaks küsitlust. Esimesega sooviti välja selgitada lähtekoht töö loomingu osa jaoks.

Teise küsitlusega sooviti ekspertide tagasisidet juba valminud õppematerjalile. Tartumaa 25 käsitööõpetajale saadetud küsitlusele vastasid 14 õpetajat (56%) ning valminud ideekaarte hindas viis eksperti.

Esimeses peatükis antakse ülevaade ainealasesst keelest ja kompositsiooniga seotud mõistete tähendusest, kompositsiooniprintsiipidest ja erinevatest kujunduselementidest, keskendudes põhjalikumalt tekstiili- ja rõivadisainis olulisematele kategooriatele. **Teises peatükis** antakse ülevaade põhikooli olemasolevatest kompositsiooniteemalistest õppematerjalidest, mis on olulised kompositsiooni temaatika mõistmiseks. **Kolmandas peatükis** kirjeldatakse kunsti- ja tehnoloogiaõpetuse ainevaldkonna ühisosa kehtivas riiklikus õppekavas ning tuuakse välja lõimingu seos kahe aine vahel. **Neljandas peatükis** antakse ülevaade õppematerjali loomise aluseks võetud põhimõtetest ja käsitöö ideekaartide kirjeldustest. **Viendas peatükis** esitatakse uurimuse läbiviimise korda, analüüsitakse saadud tulemusi ja järeldusi ning tuuakse välja ekspertide hinnang koostatud õppematerjalile.

Töö teooria koostamisel kasutati nii eesti- kui inglisekeelseid teemakohaseid raamatuid ja väljaandeid. Kompositsiooniga seotud ainealase keele lahti mõtestamiseks toetub töö autor Eve Kärner (2006) raamatule „Kompositsiooniõpetus“, Kristel Sepa (s.a.) „Värviõpetuse ja kompositsioon“ ja Andrus Rinde (s.a.) „Multimeedium, disaini alused“ e-õppematerjalile ning Prasanna Baruahit (2020) koostatud digiõppematerjalile „Moedisaini põhialused“ ja Burcu Basarani (2022) „Disaini alused moedisaini hariduses“ teadusajakirja artiklile.

Valdavalt on töös kasutatud fotod töö autori pildistatud, ka enamik joonised on autori koostatud. Kui foto või joonise allikas pärineb mujalt, siis on sellele viidatud. Fotode töötlemiseks on kasutatud Microsoft Paint 3D rakendust ning joonised tehtud käsitsi või MS Exceliga. Lisadesse on paigutatud uurimus- ja tagasisideküsitlus (vt lisa 1 ja 2) ja loodud käsitöö ideekaardid (vt lisa 3 ja 4).

1. Kompositsioon

Kuna kogu järgnev töö on sellega väga tihedalt seotud, toob töö autor selguse huvides siinkohal lühidalt välja kompositsiooni olemuse, põhimõisted ja printsiibid. Peatükk annab ülevaate kompositsiooniga seotud mõistete tähendusest, kompositsiooniprintsiipidest ja erinevatest kujunduselementide kasutamise viisidest, keskendudes põhjalikumalt tekstiilidisainis olulisematele kategooriatele. Need teadmised on abiks esemete kujundamisel ning käsitöötundides kompositsiooni teemade käsitlemisel.

Kompositsioon tuleneb ladinakeelsest sõnast “*composito*”, mis tähendab korrastama koostama, liitma, siduma (Hansen, 1965; Sepp, s.a.).

Erinevate autorite poolt on omistatud erinevaid tähendusi kompositsioon kohta. Eve Kärner (2006) mõtestab mõistet järgmiselt: “Kompositsioon tähendab koostamist, erinevate osade ühendamist tervikuks mingi idee alusel“. Henry Matisse on öelnud: "Kompositsioon on elementide paigutamise kunst eesmärgiga väljendada tundeid“ (Dabner et al., 2010). Autorid rõhutavad kompositsiooni tähtsust kui vahendit, mille abil kunstnikud ja disainerid edastavad oma ideid, tundeid ja sõnumeid.

Mõnevõrra teistsuguse vaatenurga alt kirjeldab Albert Hansen (1965) kompositsiooni kui protsessi, kus üksikelemendid ühendatakse ühtseks tervikuks, sõltumata selle keerukusest. Seega on kompositsiooni mõtteks ja sisuliseks ülesandeks siduda omavahel üksikelemendid, millest kompositsioon koostatakse, ühendada need lahutamatuks tervikuks. Komponentide kaudu luuakse vormi ja selle üksikute osade vahel seos arvestades kuju, suurust, värvi, faktuuri, valgust. Heal kompositsioonil pole midagi ära võtta ega ka juurde lisada selle kunstilist tervislikkust ja sisu kahjustamata. (Hansen, 1965; Sepp, s.a.)

Dabner jt (2010) määratlevad, et kompositsioon viitab kujunduses sisalduvate elementide visuaalsele korrastatusele, mis tegeleb erinevate osade või elementide kombineerimisega ühtseks tervikuks, Adeyekun (2021) lisab lähenemisele juurde ka emotsionaalse mõõtme, rõhutades meeleolu loomist, mille peamine eesmärk on vaataja tähelepanu juhtida kunstiteosele (Adeyekun, 202; Dabner et al., 2010). Mõlemad autroid rõhutavad elementide organiseeritud ja taotluslikku paigutust, mis aitab kaasa teose tähenduslikkuse ja esteetilise väärtuse suurendamisele.

1.1 Üldised kompositsiooni põhimõtted

Kompositsiooni põhimõtete ja elementide mõistmine põhineb süsteemsel klassifitseerimisel, mis on välja kujunenud alates 19. sajandi lõpust peamiselt Lääne-Euroopas. Kunstnikud ja kriitikud hakkasid kujundama uusi esteetilisi mudeleid, mis kinnistus 20. sajandi alguses. See periood tõi kaasa uue formaalse sõnavara, hõlmates nii traditsioonilist kujutavat kunsti kui ka kunstilisi lähenemisi tarbeesemete ja -toodete valmistamisel. (Daley & Bryant, 2015)

Uuenduslik lähenemine võimaldas kompositsiooni põhimõtetest ning elementidest sügavamalt arusaamist ja rakendamist disainis, mis toetavad ka tänapäeval laialdaselt nii teoreetilist analüüsi kui ka praktilist rakendust visuaalses kunstis ja disainis.

Kompositsioonioskuste arendamisel on tähtis mõista nägemistaju, sest meie silmad varustavad meie aju lakkamatu teabega, mis visuaalselt sisendsignaali töötleb ja selle arusaadavaks teisendab. Hea kujunduslik mõtlemine nõuab ka arusaamist asjade vahelisest suhtest. Nähtavate elementide omavaheline suhe mõjutab suuresti seda, kuidas me neid tajume. (Dabner *et al.*, 2010) Hea tekstiilidisain seisneb sobivate elementide ja kompositsiooni põhimõtete sidumises, et saavutada visuaalselt huvitav tekstiiltoode ning teadmised ja oskus seda keelt asjakohaselt kasutada muudavad disainitud tooted omanäoliseks ja köidab vaataja tähelepanu. Visuaalse keele ja sellega seotud oluliste üksuste mõistmine on osa disaini ja kujutava kunsti valdkonnas. (CBSE Academic, 2013) Seetõttu on elementide ja põhimõtete tundmine esimene samm esteetiliste ja visuaalselt meeldivate rõivaste ja esemete loomisel (Baruah, 2020). Visuaalse kompositsiooni printsiibid kehtivad ühtviisi kõigi visuaalsete distsipliinide puhul, olles tugevalt seotud meie nägemistajuga.

Kompositsiooni põhimõtted määratlevad kujunduselementide kasutamise viisi. Põhimõtted loovad seoseid kujunduses kasutatud elementide vahel ja korraldavad nende paigutuse kompositsioonis. Need on põhimõtted, mida kasutatakse elementide paigutamisel kõigis visuaalse disaini valdkondades, nagu graafiline disain, tootedisain, moedisain, tööstusdisain, aga ka arhitektuuris ja kujutavas kunstis. (Baruah, 2020) Samuti on kompositsiooni printsiibid materjaliülesed, kehtides nii tekstiili, metalli, puidu, klaasi, paberi ja mistahes muu materjali puhul.

Baruah (2020) ja Wilson (2001) kirjutavad tekstiili- ja moedisainis kohta, et kompositsiooni põhimõtted on juhised elementide kasutamiseks erinevate väljendusvormide loomisel kunstilises võtmes ning nad on jaotanud need põhimõtted viieks osaks (vt tabel 1). Sepp (*s.a.*) ja Kärner (2006) on kirjeldanud kunstis, et kompositsiooni loomisel aitavad järgmised kompositsiooni võtted, mis on lisatud tabelisse (vt tabel 1). Rinde omakorda (*s.a.*)

rõhutada, et multimeediumirakenduse kompositsiooni kujundamine nõuab atraktiivse ja efektiivse tulemuse saavutamiseks mitmete disainireeglite ja põhimõtete järgimist. Erinevate autorite poolt loetletakse tavaliselt 5–7 erinevat printsiipi järgnevast nimekirjast: kontrast, rütm, proportsioon, dominantsus, tasakaal, liikumine, harmoonia, perspektiiv ja terviklikkus. Autori koostatud tabel (vt tabel 1) annab ülevaate variatsioonidest ja sarnasustest, mis esinevad erinevate autorite tekstides, milles on kajastatud olulisemaid kompositsiooni põhimõtteid.

Tabel 1. *Kompositsiooni mõistete varieeruvus erinevate autorite tekstides.*

Baruah (2020) Moedisaini põhimõtted	Wilson (2001) Tekstiilidisaini põhimõtted	Sepp (s.a.) Kompositsiooni võtted	Kärner (2006) Kompositsiooni üldmõisted	Rinde (s.a.) Graafilise disaini kompositsiooniline struktuur
Tasakaal	Tasakaal	Tasakaal; Sümmeetria ja asümmeetria	Tasakaal; Sümmeetria ja asümmeetria	Tasakaal
Proportsioon	-	Proportsioon	-	Proportsioon
Rütm	Kordamine/Rütm	Rütm	Dekoratiivsus (rütm näited)-	Rütm
-	Rõhk/Kontrast	Kontrast	Kontrast	Kontrast
Harmoonia	Harmoonia /ühtsus	-	-	Harmoonia
Rõhk	-	Dominant	Fookus	Dominantsus
-	Liikumine	-	Dünaamika ja staatika	Liikumine

Tabel sisaldab erinevate autorite poolt sarnaseid kompositsiooni põhimõistete nimetusi, mis käsitlevad samu põhimõtteid erinevates valdkondades nagu moedisain, tekstiilidisain, kunst ja graafiline disain. Tasakaalu mõiste esineb kõikides käsitlustes ja on ilmselt üks kõige fundamentalsemaid kompositsiooni põhimõtteid. Samuti on ka rütmi ja kontrasti käsitletud enamiku autorite poolt ning rõhutanud ka proportsiooni tähtsust, mis käsitleb elementide suurus suhteid kompositsioonis. Autorid on tõlgendanud fookuse mõistet erinevate nimetustega rõhuasetus, dominantsus ja rõhk, kuid kõik need terminid viitavad kompositsioonis esile tõstetud või silmapaistvaimatele elementidele. Kuigi põhimõisted võivad erinevates valdkondades olla sarnased, on nende rakendus kontekst ja valdkonna spetsiifika tõttu siiski erinev. Erinevused terminites ja rõhuasetustes võivad tuleneda konkreetsete valdkondade vajadustest ja eesmärkidest. Maalikunsti, joonistamise ning tekstiili- ja graafilise disaini vahelised eripärad peegelduvad nii kasutatavates materjalides,

tehnikates kui ka nende kunstivormide eesmärkides. Näiteks tekstiilidisainis võib rõhk olla kangaste omadustel ja nende visuaalsel koosmõjul, samas kui graafiline disain keskendub sageli sõnumi edastamisele ja lugemisloogika järgimisele.

On tehtud vähe uuringuid selle kohta, kuidas põhikooli ja gümnaasiumi õpilased tõlgendavad või analüüsivad tekstiilidisaini. Üks vähestest uuringutest, mis toimus aastatel 2014–2015 „Kunstiõpetus ja visuaalse lugemise arendamine: tekstiilitrüki kasutamine gümnaasiumis“ (Kanamar & Okasaki, 2018), käsitles gümnaasiumiõpilaste kunstitundides visuaalse mõistmise ja keele õpetamise olulisust. Uuring keskendus tekstiilide (trükikangaste) visuaalsele lugemisele ja analüüsimisele, lähtudes Abigail Houseni viieastmelisest esteetilise mõistmise klassifikatsioonist. Uurimustöö tulemustes mõisteti visuaalse keele mõistmise süvendamise vajadust, mis ei piirduks ainult tehniliste oskuste edasiandmisega, vaid hõlmak laiemat pedagoogilist lähenemist. Oluline osa õppimisprotsessist on osalemine süstemaatilises esteetilises diskussioonis, et õppida paremini mõistma ja analüüsima visuaalset keelt. (Kanamar & Okasaki 2018)

Erinevate kompositsioonivõtete praktiline valdamine on eeldus tõhusaks visuaalseks suhtluseks. Visuaalne kirjaoskus on oluline tööriist ning selle saavutamiseks tuleb treenida silma märkama ka kõige pisemaid üksikasju ja arendada tundlikkust värvuse, kuju, vormi ja joone suhtes (Dabner et al., 2010). Lähenemine visuaalsele kirjaoskusele peaks olema järkjärguline ja toetav, pakkudes õpilasele piisavalt ruumi katsetamiseks ja omaenda visuaalse keele leidmiseks. Et õppimine toimuks, st et meie teadvuses leiaksid aset suhteliselt püsivad muutused, on vajalik, et kujunev uus teadmine või oskus teadvustatakse pikema aja jooksul (Krull, 2018). Visuaalne kirjaoskus aitab õpilastel mitte ainult luua tähendusrikkaid ja esteetiliselt meeldivaid töid, vaid ka suhelda efektiivselt ja innovaatseliselt nii koolis kui ka tulevikus karjääri valimisel ja ka igapäevaelus.

Arvestades, et eestikeelseid materjale tekstiilikompositsiooni põhimõtete kohta on vähe, tõuseb esile vajadus autoril neid kontseptsioone selgitada ja lahti mõtestada. Tuginedes peamiselt neljale autorile Eve Kärneri (2006) raamatule „Kompositsiooniõpetus“, Prasanna Baruahi jt (2020) „Moedisaini põhialused“ ja Andrus Rinde (s.a.) „Multimeedium, disaini alused“ õppematerjalile ning Burcu Basarani (2022) „Disaini alused moedisaini hariduses“ teadusartiklile võib väita, et kuus kõige põhilisemat kompositsioonialast mõistet, mida kasutatakse tekstiili- ja rõivadisainis on tasakaal, proportsioon, rütm, fookus, kontrast, harmoonia.

- **Tasakaal** viitab kompositsioonis visuaalsete elementide ühtlasele jaotusele kogu kujunduses ning tekitab võrdsuse tunde kujutavate eri osade vahel (Kärner, 2006). Erinevad elemendid tasakaalustavad üksteist terviku optilise keskmise suhtes. Tasakaal saavutatakse erinevate elementide, näiteks värvide, kontrasti ja kujundite ühtlase jaotamise kaudu, eesmärgiga saavutada visuaalne stabiilsus ning tasakaal tuleneb elementide hoolikalt planeeritud jaotusest. Tasakaalu saab muuta, reguleerides koostisosade suurust, värvide ja kujundite visuaalset kaalu, tihedust ja kaugust keskteljest (Baruah, 2020). Tasakaal võib olla sümmeetriline või asümmeetriline.

Sümmeetriline tasakaal ehk võrdne tasakaal, mis on tuntud kui *formaalne tasakaal*, *peegelpildi tasakaal*, kus kompositsiooni kujunduselemendid on võrdselt jaotunud ja teineteisest peegelpildiks (Baruah, 2020). Sümmeetriline tasakaalu saab saavutada siis, kui kujunduselemendid on paigutatud võrdse visuaalse kaaluga mõlemale poole kujuteldavat kesktelge, olgu see vertikaalne või horisontaalne paigutus esemel ja rõival ning selline paigutus loob peegelduse efekti. Sümmeetriline tasakaalu kasutamine loob rahuliku ja korrapärase tunde. Näiteks Eesti tekstiilidisainis võib sümmeetrilist tasakaalu näha rahvarõivaste mustrites, kus seelikud, põlled ja vööd on sageli kaunistatud sümmeetriliste geomeetriliste mustritega. Mustrid on hoolikalt paigutatud nii, et need peegelduvad üle rõiva keskteljest, luues tasakaalustatud ja visuaalselt paeluva ilme.

Asümmeetriline tasakaal ehk ebavõrdne tasakaal saavutatakse, kui kujunduselemendid kummalgi pool telge ei ole identsed ega võrdsed. Asümmeetria korral pole eseme osad ühetaolised, vaid erinevad ja puudub peegeldus (Kärner, 2006). Näiteks võib leida moedisainis asümmeetrilisi löikeid, kus üks rõivaosa (nt varrukas) on teisest pikem. Asümmeetriat võib märgata tekstiilis kaltsuvaipade puhul, kus värvide ja mustrite ebauhtlane jaotus loob ainulaadse ja dünaamilise välimuse.

- **Proportsiooni** kasutatakse mõõtmete määratlemiseks. Rinde (s.a.) on märkinud, et *„Proportsioonitunde omamine tähendab, et inimene näeb ühe asja tähendust seoses teisega ning see ei ole fikseeritud printsiip vaid see on muutuv ja elab "praegu ja siin".* Proportsiooni mõiste kirjeldab elementide suuruse, koguse või mahu suhet üksteisega ja kogu kompositsiooni tervikujunduse suhtes (Tamil, s.a.). Rõivaste valmistamisel määrab proportsiooni suhte inimkeha proportsioon. Tekstiilidisaini kujundamisel annab häid tulemusi 1/3 reegli kasutamine, mis jaotab tervikujunduse kolmeks võrdseks osaks, millest üks osa kujundatakse ühel ning kaks osa teisel viisil. Proportsioonid aitavad määrata näiteks mustrite suurusi kompositsioonis,

kanga väljalõikamisel ja õmblemisel eseme suurust või kuju, arvestades laiust ja pikkust, tagades, et valminud töös on erinevad elemendid omavahel visuaalselt tasakaalus. Samuti kasutatakse proportsioonisuhet näiteks kinda kudumisel, kus tuleb arvestada käe suurust ja kuju ning muster sellele vastavaks kohandada.

- **Rütm** on elementide kordamine või vaheldumine, mis loob esemele visuaalset liikumist. Rütm hõlmab mustrilist kordust ja organiseeritud liikumist elementide vahel (Baruah, 2020). Rütm võib järgida kindlat korrapära, kuid erineva intervalliga kordustest moodustub astmeline või korrapäratu rütm ehk vabarütm. Rütmi puhul on veel oluline, et selle kaudu väheneb iga üksikelemendi tähtsus, sellest olulisemaks saab elementide koostoime.

Korrapärase rütmiga kujundus tuleneb elementide ühtlasest ja korduvalt paigutusest, mis on mustri, suuruse või muude aspektide poolest sarnane (Baruah, 2020). Korrapärane rütm tekib siis, kui värvi, mustrit, joont, tekstuuri või mõnda muud elementi korratakse kogu kujunduse ulatuses kindla intervalli järel. Korrapärase rütmi eripära on see, et see loob mulje ühtlasest lõputult jätkuvast pinnast. Näiteks võime näha korrapärast rütmi rahvariideseelikute triibustiku värvides või vööde mustrites, kus värvid ja mustrid korduvad kindla intervalli tagant; samuti tikandites või trükikangaste mustrites.

Vabarütm tekib siis, kui kujunduselementide kordustes esineb erinevusi ja puuduvad korrapäraseid intervallid (Baruah, 2020). **Astmeline rütm** viitab elementide järkjärgulisele muutumisele. See tähendab, et elemendid või intervallid kasvavad või kahanevad (Baruah, 2020).

- **Fookus, dominant ja aktsent** on mõisted, mida erinevad autorid vahel sarnases tähenduses ja ka üksteist asendavalt kasutavad, kuna need kõik viitavad visuaalsele elemendile, mis tõmbab vaataja tähelepanu. Kuigi neid mõisteid kasutatakse vahel sarnastes tähendustes või üksteist asendavalt, on oluline mõista nende erinevusi, et neid visuaalses kujunduses paremini rakendada.

Fookus ehk tuum on kompositsiooni kõige silmapaistvam osa, kuhu silm vaadates esimesena peatuma jääb (Sepp, s.a.). See on ala või element, mis köidab kõige rohkem tähelepanu, mis võib olla tingitud selle tähtsusest, suurusest, keskest asendist, hulgast või kvaliteedist. Fookuspunkt aitab suunata vaataja pilku ja tekitada huvi. Näiteks võib olla fookuspunktis erksavärviline tikitud lill, huvitav muster või midagi, mis eseme silmapaistvamaks muudab. **Dominant** on valitsev maht, suurem või märgatavam element,

mis haarab enda alla rohkem tähelepanu kui ülejäänud kompositsiooni osad. See võib olla näiteks domineeriv värv, vorm, või muu silmatorkav element, mis selgelt eristub teiste hulgast ja juhib vaataja tähelepanu esemele. Domineerivaks detailiks võivad olla näiteks mütsile tikitud logo, või erikujuga tasku kleidil. **Aktsent** seevastu on väike, kuid oluline täiendav element ning hoolimata oma väiksusest ka hea pilgupüüdja, suurema märgatava elemendi sees ning võib seekaudu ka kompositsiooni fookuseks saada. Näiteks kootud käevõrul on kaunistuseks üksainuke väike pärl või pluusil üks nööp teist värvi.

- **Kontrasti** põhimõte kujutab endas kahe erineva omaduse kõrvutamist, näiteks: õhuke-tihe või sile-karvane materjal, suur-väike, hele-tume, külm-soe või hoopis vastandvärvid. Oluline on, et elemendid paistaksid silma teiste elementide erinevuse tõttu. Kontrasti kasutamine toob selgemini esile kompositsiooni erinevad elemendid (Kaeli, 2011) ja kasutatakse peamiselt tähelepanu püüdmiseks ja rõhutamiseks ning muudab eseme huvitavamaks. Kui kontraste saab ülemäära, saame nauditava terviku asemel lihtsalt visuaalse müra.
- **Harmonia** on terviku üksikosade vahel valitsev õige suhe nt värvide, kontrastide ja proportsioonide omavaheline kooskõla (Kaeli, 2011). See on meeldiv visuaalne ühtsus, kus kõik kompositsiooni elemendid ja põhimõtted on omavahel tasakaalus ja moodustavad tervikliku kujunduse. Harmonia tekib sarnaste pindade, seotud vormide või kontrastsete elementide ühendamisel. Näiteks võib esemete valmistamisel kombineerida erinevaid kangaid, mustrit elemente ja värve nii, et need moodustavad tasakaalustatud ja meeldiva terviku.

1.2 Kompositsioonist tekstiilidisainis

Tekstiilidisain hõlmab rõivaste, kodutekstiilide, dekoratiivkangaste ja tekstiilist aksessuaaride kujundamist ja loomist, pakkudes laia valikut võimalusi esteetika ja funktsionaalsuse ühendamiseks nii moes kui ka interjööris. Hea tekstiilidisain seisneb sobivate kompositsiooni elementide ja disainipõhimõtete sidumises, et saavutada visuaalselt huvitav tekstiil, pidades silmas materjali, kangast, struktuuri ja värvi (CBSE Academic, 2013).

Tekstiilidisainis on kompositsioonelemendid nagu visuaalse keele tähed, mis kokku moodustavad tähestiku. Nendeks elementideks on värv, tekstuur, joon, punkt, kuju ja vorm, mille kaudu luua erinevaid efekte, mis annavad kogu kujundusele tähenduse ja emotsionaalse mõju.

Kompositsiooni väikseim tähelepanu püüdev ala on **punkt** (Rinde, s.a), mida võime nimetada ka täpiks. Tekstiilidisainis kasutatakse punktadena nööpe, mis võivad olla funktsionaalsed või puhtalt dekoratiivsed elemendid. Samuti kasutatakse litreid ja helmeid rõivaste või esemete kaunistamiseks ning kangastel võime näha täpelist mustrit.

Joone kasutamine kompositsioonis annab enamasti edasi liikumist, impulssi, rütmi ning on reeglina suunava iseloomuga, võimaldades väljendada mitmelaadseid efekte (Dabner et al., 2010). Rõiva või eseme kujundamisel kasutatakse dekoratiivseid ja struktuurseid jooni. Dekoratiivseteks joonteks võivad olla punutised, paelad, vööd, pealisõmblused, kangamuustril triibud või ruudud jne, et luua vertikaalseid, horisontaalseid, diagonaal- ja kõverjooni. Struktuursed jooned tekivad voltimisel, esemete kokkuõmblemisel (Baruah, 2020) ning rõivaste või esemete välisservad võivad olla struktuursed jooned.

Kuju kirjeldab eseme välismõõtmeid või kontuuri ning pinnalisel struktuuril kasutatakse kahte mõõdet: pikkust ja laiust, millest tekib kujund (Baruah, 2020). Tekstiilis lõige ja siluett viitavad samuti pinnalisele struktuurile.

Kujundid võib tinglikult jagada kaheks: geomeetrilised kujundid ja looduslikud vormid. Geomeetrilistel kujunditel on täpsed mõõtmed ja korrapärased mustrid ning neid on võimalik konstrueerida matemaatiliste põhimõtete alusel nt ring, ruut, trapets, ovaal, kolmnurk, viisnurk jne. Seevastu looduslikud vormid on unikaalsed ja ebakorrapärased nt pilv, kivi, lill, puuleht jne. (Baruah, 2020)

Vormi all mõistetakse kompositsioonis kolmemõõtmelist kuju või objekti (CBSE Academic, 2013) ning ruumiline struktuur tekib pikkuse, laiuse ja sügavuse kaudu (Kärner, 2006). Paljud looduslikud ja inimtekkelised objektid koosnevad geomeetristest kujunditest nagu kera, silinder, kuubik, kelluke, kuppel jne (Wilson, 2001).

Tekstuur viitab esemeteks kasutatavate kangaste ja kaunistuste pinna omadustele (Baruah, 2020) – kanga kiud, lõng, valmistamisviis ja viimistlus, mida tajutakse nii nägemise kui ka puudutuse kaudu (Maya et al., 2016). Rõivaste ja esemete kujundamisel arvestatakse kangaste omaduste erinevustega, nagu venivus, jäikus, paksus ja tugevus, et tagada nende omavaheline sobivus ja funktsionaalsus (Baruah, 2020; Maya et al., 2016). Tekstuurile on kaalu, suurust, mahtu ja valgust neelavad või peegeldavad omadused (Maya et al., 2016; Baruah, 2020). Matt, tuhm ja kare tekstuur näiteks teksariie ja villane kangas neelab rohkem valgust, samas kui sile ja läikiv tekstuur, nagu siid ja satiin, peegeldab valgust. Jäigad, karvased, rasked või karedad kangad suurendavad esemete suurust (Maya et al., 2016). Samuti võib kõvadel ja pehmetel tekstuuridel olla erinev psühholoogiline mõju. Kui pehmed

2. Kompositsioonialaste õppematerjalide olemasolu ja vajadus põhikooli II ja III kooliastmele käsitöö aines

Järgnevalt antakse ülevaade olemasolevatest kompositsioonialastest õppematerjalidest, mis toetavad seoste loomist käsitöö ja kunsti õppeaine vahel. Samuti annab vastuse esimesele uurimusküsimusele, milliseid kompositsioonialaseid õppematerjale leidub II ja III kooliastme käsitöö õppeaines?

Anu Pink (2002) on andnud välja käsitööõpiku “Kudumine”. Õpikus on õppematerjal koondatud kahele lehele, kus kirjutatakse tekstiili värviteooriast (lk 96-97) kuid, kuidas värve kasutada kompositsioonis, pole õpikus lahti seletatud.

Albert Hansen (1965) kirjutanud raamatu „Ornamendi kujundamise alustest“. See käsitleb kõiki ornamendi kujundamisega seotud kompositsiooni lahendusi. Raamat on suunatud peamiselt algajatele ja õppijatele, pakkudes selgitusi ja lahendusi erinevatele kujundus probleemidele, keskendudes eriti ornamendi loomise põhimõtetele. Kompositsiooni printsiipide kirjeldus on koondatud taas kahele lehele (lk 7-9).

Aastal 2002 on kirjutanud Merille Hommik õppematerjali oma õpetajakoolituse lõputööks. Õppematerjal on mõeldud gümnaasiumiastme õpilastele mis käsitleb pigem maalikunsti ning Hommiku teemaks on „Toetav õppematerjal gümnaasiumi kunstiajaloo kursusele. Kompositsiooniõpetus ja ajastuomased tunnused“.

Eve Kärneri (2006) on välja andnud raamatu “Kompositsiooniõpetus“, kus esitatakse kunstiõpetuse algmõisteid ja -tõdesid, seletatakse neid erinevate kunstistiilide ja -voolude näitel. Raamat annab ülevaate visuaalsest kommunikatsioonist, tutvustab kompositsiooni algelemente ja kirjeldab, kuidas pilti analüüsida ning selgitab kompositsiooni üldmõisteid. Raamat sobib õpikuks nii koolidele III kooliastmele ja kunstikoolidele mis mõeldud kasutamiseks kunstiõpetuse algõpetuses, aidates kaasa kunstialase silmaringi laiendamisele. Raamat on hea abivahend õpilastele kunstiõpetuses, toetades neid kunstiteoste analüüsimisel ja kriitilise mõtlemise arendamisel, pakkudes selleks vajalikke teadmisi ja analüüsivahendeid.

Merike Rehepapp (2012) koos Kunstiakadeemiaga on välja andnud tööraamatu kiirkõitja formaadis „Disainispikker“ õpetajatele, mis on suunatud disaini õpetamiseks koolitunnis. Esimesed kaks peatükki käsitlevad teemasid värv ja vorm. Raamat on suunis mis annab vihjeid meetoditest, kuidas koolitunnis disaini käsitleda.

Toetava videoõppematerjali kompositsioonist on koostanud kaks Pärnu Kunstide Kooli õpetajat 2022 aastal. Tiina Kesküla ja Kristel Pajo on teinud, YouTube video platvormis

10-15 minutilised videokursused, mis käsitlevad kompositsiooni ja värviteooriat. Need on mõeldud põhikooli- ja gümnaasiumi õpilastele ning on jaotatud erinevateks teemadeks. Kesküla (2022) koostatud videokursused keskenduvad kompositsiooniõpetusele ja hõlmavad järgmisi teemasid: "Kompositsiooniõpetuse sissejuhatus ja mõisted", "Pinnad ja mustrid" ja "Ornament ja stilisatsioon".

Pajose (2022) koostatud materjalid keskenduvad värviõpetuse erinevatele teooriatele: "Värviteooria", "Värvipsühholoogia" ja "Värviharmoniad animatsioonis". Videokursused on mõeldud õpilastele, et aidata neil paremini mõista kunsti kompositsiooni ja värviteooria põhimõtteid ning arendada nende kunstilist arusaamist ja oskusi. Kursused annavad väikese sissejuhatuses olulistesse kontseptsioonidesse ja pakuvad praktilisi näiteid ning juhiseid, kuidas neid kunstitundides oleks võimalik rakendada.

E-koolikoti digitaalse õppematerjali andmebaasist põhikoolile mõeldud käsitöö õppevara alt leiab käsitööteemade ja -tehnikate kohta 122 erinevat vastet, millest enamik ülesse laetud viie aasta eest, kuid eraldi kompositsiooni õpetamiseks teemasid ei leidu. Uurides põhikoolile mõeldud kunsti õppevara alt, 82 vastet, siis kompositsiooniteemalist õppematerjali leidis vaid üks Kai Võlli 2018. aastal koostatud „Kunstiõpetuse töölehed 8. klassile, keelekümblus“ (Võlli, 2018). Antud materjal lk 5-16 puudutab kompositsiooni mõistet vaid piiratult ning keskendub peamiselt eesti keele väljendusvahendi arendamisele. Käsitletud on selliseid teemasid nagu peegeldus, vari, faktuurid, värv ja kontrast, varjund, sümmeetria ning ornamentika, mille raames on õpilastele mõeldud väikesed joonistus-ülesanded seonduvate teemadega. Samuti leidub ka kompositsiooni toetavaid töölehti värviõpetuse kohta, mille on teinud Kristel. Tereping (s.a.) „Värvid ja värvitoonid“ ja „Värvide omadused“. Need on mõeldud 2.-3. klassi kunsti- ja tööõpetuse jaoks, mis arendavad ja toetavad õpilase ainealase keele kasutamist.

Lilia Mursi ja Thea Ilusmetsa (2022) uuringus magistritöös õpetajatega läbiviidud intervjuudest joonistus selgelt välja käsitöö- ja kodunduse õpetamiseks mõeldud kaasaegsete õppematerjalide puudus ning ühtsest riiklikule õppekavale vastavast käsitöö- ja kodunduse õppematerjalide pangast tuntakse samuti väga puudust. Õpetajad peavad internetist materjalide otsimist ja kombineerimist võimalikuks, kuid tülilikuks ja ajakulukaks. Käsitöö-õpetajad hindavad enda autonoomsust aine õpetamisel, kuid igatsevad ka baastehnikate kogu, mida oleks võimalik kasutada nii klassis kui kodus ning millele oleks vajadusel võimalik toetuda. (Murs & Ilusmets, 2022)

Kunstiõpetuses on loodud mitmeid veebiplatvorme, kus käsitletakse kompositsiooni põhimõtteid ning neid teemasid on võimalik lõimida käsitöö ainetundidesse, kuid neis ei

käsitlata kahjuks eraldi tekstiiliga seotud kompositsiooni põhimõtteid, mis toetaks õpetajat kompositsiooni õpetamisel käsitöötunnis. Tekstiili kompositsiooniga seotud õppematerjalide näidiseid kahjuks napib ning õpetajad vajavad ideid, juhendeid ja lisamaterjale, mis võimaldaks neil lõimida kompositsiooniõpetust käsitöö tundidesse.

Antud asjaolu tuli välja ka autori poolt käsitööõpetajate seas tehtud küsitlusuuringus. Õpetajad soovivad pakkuda õpilastele mitmekülgseid ja huvitavaid õppetegevusi, et need muudaksid käsitööõpe põnevaks ning kaasahaaravaks.

3. Kunsti ja tehnoloogia ainevaldkonna lõiming ning ühisosa kehtivas riiklikus õppekavas

Antud peatükk annab ülevaate tehnoloogia ja kunsti ainevaldkondade lõimimise seostest. Samuti käsitletakse tehnoloogia ja kunsti õppekava ühisosi, lähtudes 2023 aasta põhikooli riikliku õppekava ainekavadest.

3.1 Tehnoloogia ja kunsti ainevaldkonna lõiming

Ainetevaheliste seoste all mõistetakse seoseid erinevate õppeainete õppesisu elementide vahel ning seoseid on kirjeldatud ka ainevaldkondade ainekavade üldosades, kuid nende loomine toimub reaalses õppetöös ja on eeskätt õpetajate ülesanne. Seoste puhul kasutatakse ühe õppeaine sisu, et aidata õpetada või kinnistada materjali mõnes teises aines. Seoseid luuakse niivõrd, kui see soodustab uute ainealaste teadmiste ja oskuste omandamist. Seoste loomisel teiste õppeainetega kasutavad õpetajad lisaks sisulistele teadmistele oma ainekavast, teadmistele õpetamisest, õppijatest ja õppekavast ka teadmisi teistelt aladelt. (Kuusik, 2010)

Karppinen (2008) märgib oma doktoritöös, et käsitöös saavad lapsed tuttavaks erinevate meisterdamise materjalide, tehnikate, seadmete ja meisterdamise viisidega, mis rõhutavad individuaalsust, mitmekülgust ja loovust. Samas Karppinen toob välja, et koolis käsitööd tehes arendavad tavaliselt inimese tehnilised oskused. Karppineni järgi käsitöökunst rõhutab kunstilist lähenemist ja kunstilist mõtlemist. Käsitöökunst on protsess, mis põhineb meelelisel tajumisel, kunstikogemusel ja eneserefleksioonil. Käsitööoskust hinnatakse tavaliselt selle järgi, kui oskuslikult on suudetud eset luua, seevastu käsitöökunst rõhutab tähenduse sisu, kujundeid ja interaktsiooni olemust. (Karppinen, 2008)

Õppeainete lõimingut saab teostada mitmel erineval moel - nagu ei saa olla üht universaalset õppekava, ei saa olla ka üht universaalset lõiminguviisi. Igal lõiminguviisil on oma eesmärk ja sobiv rakendusala. Valik sõltub eeskätt sellest, mida tahetakse lõimimisega saavutada: kas luua seoseid üksikute õppeainete vahel, ainevaldkondade sees või lõimida tervikuks kogu õppekava. (Beane, 1997; Kuusik, 2010)

Tehnoloogia pakub mitmeid võimalusi kunstiainete valdkonnas valdkondadeüleseks lõiminguks. Kunstipädevusega puututakse kokku kultuuriteadlikkuse kujundamise kaudu, õppides väärtustama Eesti ja erinevate rahvaste rahvakultuuri ja selle mitmekesisust. Kunsti õppeaines õpitut kasutatakse tootearenduse tsüklis eseme/toote loomisel, suunates õpilasi kasutama kunsti põhielemente (joon, värv, vorm, ruum, rütm). Kunsti õppeainetes kogetud ja hinnatud subjektiivset ilu suunatakse nägema tehnoloogiavaldkonnas omandatud oskustes või

meisterlikkuses ning mõistma eseme/toote esteetilisuse olulisust. (Haridus- ja Teadusministeerium edaspidi [HTM], 2024) Õppeainete lõimingust lähtuvalt on ainealane mõiste/teema oluline, et omandataks ainele vajalikke mõisteid või oskusi, mis tagavad aine sidususe ning lõimiv mõiste/teema haarab mitut õppeainet. Mõistelised seosed eksisteerivad nende ainete vahel, mille õppeobjektid on sarnased ning mis baseeruvad ühistel mõistetel (Kuusik, 2010).

Käsitöö, tehnoloogia ja kunsti õppeainete vahel esinevad mõistelised seosed ja nende sisu avaldumisviisid nagu kavandamine, disainimine, kompositsioon, kujund, rütm, kordus, muster, värv ja harmoonia. Tehnoloogia ainevaldkond ühelt poolt toetub teistes õppeainetes omandatud teadmistele, teisalt aga pakub võimalusi läbi praktilise tegevuse jõuda äratundmiseni, et kõik meie teadmised on omavahel seotud ning rakendatavad praktilises elus (Saago, 2010).

Erinevatest õppeainetest pärineva materjali lõimimine mingi teema või probleemi õppimisel arendab mõtlemist kõige paremini, sest õpilane saab võrrelda erinevat tüüpi mõtlemist. Selleks peab kasutama erinevat tüüpi loogikat ja abstraktsiooni erinevaid astmeid ning peab kasutama teadmisi mitmekesisel moel ning suudetakse aru saada ka näiteks sellest, et erinevad ained seletavad ühte ja sama nähtust erinevatelt tasanditelt. (Kuusik, 2010)

Ainetevahelistel seostel on mitu aspekti. Ühelt poolt võib mõni õppeaine olla teis(t)e õppeaine(te) jaoks teadmiste ja/või praktiliste oskuste allikas. Sel juhul antakse eelteadmised teis(t)e õppeaine(te) jaoks, aidates kaasa näiteks mõiste, teema või oskuse õpetamisele mõnes teises õppeaines. Teiselt poolt võib mõni õppeaine kasutada teis(t)es aine(te)s omandatud teadmisi ja/või oskusi. Mõiste või teema on eelnevalt mõnes muus õppeaines käsitletud. Sel juhul toetub õppimine eelnevatele teadmistele. See võimaldab õpitu kinnistamist või süvendamist juba omandatud teadmise ja/või oskuse uues situatsioonis kasutamist. Tekib võimalus analoogiate ja paralleelide nägemiseks. (Kuusik, 2010)

Üheks väga oluliseks tingimuseks õppekava lõimingu kavandamisel ja teostamisel on õpetajate koostöö ning aktiivne koostöövõimaluste otsimine. See eeldab ühelt poolt, et õpetajad on kursis ka sellega, mis jääb väljapoole nende poolt õpetatavat ainet, st teiste ainevaldkondade ja nendesse kuuluvate õppeainete ainekavadega, teiselt poolt aga õpetajate laialdast silmaringi ja laiapõhjalisi teadmisi. (Kuusik, 2010)

Nüüdisaegse õpikäsituse üheks oluliseks suunaks on lõiming erinevate õppeainete vahel. Seda rolli täidab ka autori poolt kavandatud õppematerjal. Käsitledes kompositsiooni nii kunstiõpetuse kui käsitöö tundides, mõistavad õppijad selgemini kompositsiooni

valdkondadeülest rolli kõigis loomingu avaldumisvormides. Taandades käsitöö õppeaine pelgalt tehnikate õppimiseks, kahandame oluliselt aine potentsiaali õppijate jaoks.

3.2 Tehnoloogia ja kunsti ainevaldkonna ühisosa riiklikus õppekavas

Tänapäeva kunsti- ning tehnoloogiaõpetuse tundide suuremaks eesmärgiks on toetada õpilast tema tervikliku maailmapildi kujundamisel. Lisaks on oluline, et õpilane kujundaks ning väärtustaks oma identiteeti, mõistaks kultuuride paljusust ja erinevusi maailmas (Lomp, 2021). Õpilane on õppeprotsessis aktiivne osaleja, kes võtab võimetekohaselt osa oma õppimise eesmärgistamisest, õpib iseseisvalt ja koos kaaslastega, õpib oma kaaslasi ja ennast hindama ning oma õppimist analüüsima ja juhtima. Uute teadmiste omandamisel tugineb õpilane varasematele ning konstrueerib uue teabe põhjal enda teadmised. (Põhikooli riiklik õppekava edaspidi [PRÕK], 2023)

Kõrvutades tehnoloogia ning kunstiõppeaine ainekirjeldusi, leiame sellest väga palju sarnasusi ja toetuspunkte ainevaldkonna ühisosas uues kehtivas põhikooli riiklikus õppekavas, mis jõustus 2023 aastal. Kõige enam on kokkupuutepunkte õppe- ja kasvatuseesmärgi üldpädevustes. Üldpädevustena on välja toodud (PRÕK, 2023) mõlema ainevaldkonna puhul kultuuri-ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpi- ja suhtluspädevus, ettevõtlikkus- ja enesemääratluspädevus.

Õppekava läbivate teemade rakendamine on üld- ja valdkonnapädevuste, õppeainete ja ainevaldkondade lõimingu vahendiks, käsitlevad ühiskonnas tähtsustatud valdkondi ning võimaldavad luua ettekujutuse ühiskonna kui terviku arengust, toetades õpilase suutlikkust oma teadmisi erinevates olukordades rakendada. (HTM, 2024)

PRÕK 2023, lisa nr 7 on välja toodud tehnoloogia valdkonda kuuluvate ainete õpetamise eesmärk põhikoolis, eakohase valdkonnapädevuse kujundamine:

- põhikooli lõpetaja on omandanud eakohaseid baastadmisi erinevate õppes kasutatavate materjalide omadustest ja kasutamise võimalustest;
- valib oma ideede teostamiseks sobivaid materjale, töövahendeid ja töötlemisviise ja kasutab materjale ja töövahendeid säästlikult ning järgib tegevuses kestliku arengu ja rohepöörde põhimõtteid;
- kasutab traditsioonilisi ning nüüdisaegseid materjale ning kasutab teistes õppeainetes omandatud teadmisi praktikas.

PRÕK 2023 lisas nr 3 on kunsti valdkonnas välja toodud, et õppeaine roll on innustada õppijat avastama ja kasutama oma võimeid (sh seni avaldumata võimeid) kunsti ja visuaalkultuuri loojana ning sellega suhestujana.

Üldpädevuste saavutamist toetab õppeainete eesmärgipärane lõimimine teiste valdkondade õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi eri olukordades, kujundada enda väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. (PRÕK, 2023)

Mõlema ainevaldkonna ühisosana toon välja ka sarnased õppimise eesmärgid, mis keskenduvad loovuse, huvi, vastutustunde, iseseisvuse ja probleemide lahendamise oskuste arendamisele. Tehnoloogia valdkonna õppimise eesmärk hõlmab nii käelist kui ka intellektuaalset tegevust ning püüab arendada õppijates võimeid, mis on olulised tänapäeva maailmas. Samamoodi kujundab kunsti õppimine õppija loovust ja isiksuseomadusi, mis võimaldavad probleeme uudsel viisil lahendada mistahes inimtegevuse valdkonnas, et jõuda originaalsete, kasulike, eetiliste ja vähemalt looja jaoks soovitud tulemusteni. (PRÕK, Lisa 3 ja 7, 2023)

4. Õppematerjali koostamine

Peatükis antakse ülevaade tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaartide loomise aluseks võetud õppematerjalide koostamise põhimõtetest ja nende kirjeldustest. Samuti antakse ülevaade ideekaartide loomise peamistest lähtekohtadest ning tuuakse välja kompositsiooniõpetuse tähtsus õpilase arengus.

4.1 Õppematerjalide koostamise põhimõtted

“Õppematerjalide” termini all mõistame paberkandjal ja digitaalselt leiduvaid õppeotstarbelisi materjale, mis sisaldavad endas teksti, ülesandeid jne, digitaalsete materjalide puhul ka teisi multimeedia elemente (HTM, 2023). Õppematerjalid on õppeprotsessis kasutatavad abivahendid õpetamiseks ja õppimiseks (Pedastsaar, 2013) ning õppevara on ressurss mingi konkreetse teema, oskuste või teadmiste õppimiseks, õpetamiseks, hindamiseks, harjutamiseks (Rannastu-Avalos, 2023).

Liikuvuse alusel eristatakse õppevahendeid järgmiselt (Pedastsaar, 2013):

- staatilised õppevahendid: liikumatud õppevahendid nagu fotod, pildid, tabelid, skeemid, graafikud, plakatid, kaardid;
- dünaamilised õppevahendid: liikuvad õppevahendid nagu mp3, puutetundlik tahvel, magnetvahvel, takjatahvel, film video.

Staatilised õppevahendid on kasutusel üldjuhul täiendusena õpetaja suulisele esitlusele või õpitavale tekstile. Selline materjal sobib nii õpimotivatsiooni loomiseks ja alalhoidmiseks ning taju suunamiseks kui ka õpitava paremaks mõistmiseks ja meelde jätmiseks.

Dünaamilised õppevahendid on auditiivsed, visuaalsed ja audiovisuaalsed õppevahendid. Auditiivsed õppevahendid on suunatud kuulamisele, visuaalsed õppevahendid on suunatud nägemisele. Audiovisuaalsed vahendid ühendavad endas heli ja pildi. Antud vahendid on tõhusad motiveerimisel, tähelepanu esilekutsumisel ja alalhoidmisel, õppimise suunamisel ja hoiakute kujundamisel, kuid on valdavalt õppija jaoks passiivsed. Ükski õppevahend ei asenda mõtlemisprotsesse, mida õppija peab ise õppimise käigus kogema. Õpetaja saab nende protsesside juhtimisel vaid abistada ning õppevahendite abil õpilase õpikogemusi rikastada. (Pedastsaar, 2013)

Õppekirjanduse koostamisel kehtivad Haridus- ja Teadusministeeriumi kehtestatud nõuded (Õppekirjandusele esitatavad ..., 2016). Koostamise aluseks on riiklik õppekava ning õppematerjal peab toetama ainevaldkonna- ja ainekavas sätestatud eesmärkide ja õpitulemuste saavutamist; õppekava üldosas sätestatud üldpädevuste arendamist ja läbivate teemade

käsitlemist; õppeainete ja ainevaldkondade vahelist lõimingut (Õppekirjanduse retsensiooni..., 2022).

Käesoleva õppematerjali koostamisel võeti aluseks põhikooli riiklik õppekava (PRÕK, 2023). Omakorda arvestati järgmiste õppekirjanduse koostamise soovituslik juhiste põhimõtetega (Õppekirjanduse retsensiooni..., 2022):

- teabe esitamise viis peab olema eakohane ning näidatud sihtrühm;
- materjal on ainealaselt, erialaselt ja keeleliselt korrektne;
- õppesisu ülesehitus peab olema struktureeritud loogiliselt, tasakaalustatult ja optimaalse pikkusega;
- ülesanded võimaldavad erinevate mõtlemisoskuste tasandite arendamist, suunavad informatsiooni mõistma, võrdlema, analüüsima, sünteesima, hindama ja kasutama, arendavad kriitilist ja loovat mõtlemist ning on seotud erinevate meelte arendamisega (visuaalne, kuuldeline, kinesteetiline, keeleline, emotsionaalne jms);
- esitatud faktid peavad olema tõesed ning ajakohased ning materjali väljatöötamisel on järgitud autoriõiguse seadust.

4.2 Tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaartide loomine

Töö eesmärgiks oli koostada tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaardid, mille kasutamine lihtsustaks käsitööõpetajate tööd kompositsiooni õpetamisel ning ühtlasi aitaks õpilastel saavutada õpitulemusi käsitööaines. Ideekaardid on juhendmaterjal ja selleks loodud, et pakkuda õpetajatele mitmekesiseid ja praktilisi näiteid, kuidas integreerida kompositsiooniõpetust ja erinevaid tekstiilkäsitöö tehnikaid käsitöö ainetundidesse. Töö ainulaadsus ja uudsus väljendub selles, et varem ei ole kompositsiooniõpetusega seotud õppematerjale käsitööõpetajatele loodud. Õpilastele kompositsiooniõpetuse õpetamine koos tekstiilipõhiste käsitöötehnikatega on oluline ja mõjus nende arengule mitmel viisil:

- Kompositsiooniõpetus julgustab lapsi analüüsima ja lahendama loominguilisi probleeme. Aitab õpilastel arendada nende kriitilist mõtlemist, analüüsivõimet, hindamis- ja otsustusoskust.
- Õpivad valima sobivaid värve, struktuure ja elemente, et luua harmoonilisi tekstiiltooteid. Õppides värvitunnetust ning tekstuuride ja proportsioonide mõistmist, suudavad õpilase luua visuaalselt tasakaalustatud ja atraktiivseid kujundusi.

- Õpivad märkama detailide ja visuaalsete elementide vahelisi suhteid esemete valmistamisel ning praktilise tegevuse kaudu märkama eri valdkondadesse kuuluvate õppeainete vastastikuseid seoseid nagu kunstiõpetus, loodusõpetus või matemaatika.
- Mõistes kompositsiooni põhimõtteid, saavad õpilased arusaama ja mõistmise, kuidas erinevad visuaalsed elemendid on üles ehitatud ja kuidas need omavahel suhestuvad ning oskavad anda ka paremat konstruktiivset tagasisidet nii enda kui ka teiste tööde kohta.

Ideekaartide koostamisel on aluseks võetud lõimingu kavandamise põhimõtted ja lähtutud (PRÕK, lisa 7, 2023) „Tehnoloogia“ ainevaldkonna kehtivast seadusaktist, kus on välja toodud taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud, mida peab põhikooli õpilane käsitöö ainekavas omandama II ja III kooliastme lõpuks. Antud õppeülesanded toetavad seoste loomist ja lõimimist käsitöö ja kunsti õppeaine vahel. See võimaldab õpilastel õppida ja mõista käsitööd terviklikumalt, kus tehnilised oskused ja kunstiline väljendusoskus on omavahel põimunud. Õppematerjal pakub mitmekülgset tuge nii õpetajatele kui ka õpilastele ning võimalust süvendada teadmisi olulistest mõistetest nagu kompositsioonipõhimõtted ja värvusõpetus.

Ideekaartide kohta on koostatud koondtabel (vt lisa 3), kus on välja toodud teema, pealkiri, õpieesmärk ja õpitulemus iga teema kohta ning millisele kooliastmele ülesanne sobib. Ideekaartide koostamise lähtekohaks olid Tartumaa maakoolide käsitööõpetajate seas läbi viidud küsitluse tulemused. Kõige enam tunti puudust teemade käsitlesest, mis aitaksid õpilastel mõista proportsiooni- ja tasakaalu rolli ning teemad, mis hõlmavad erinevate mustrite ja tekstuuride kombineerimist käsitööesemete kavandamisel ja loomisel. Sellest lähtuvalt koostas autor neid teemasid hõlmavaid kuus ideekaarti ja neli kompositsiooni mõistete kaardid, mis aitaksid õpilastel mõista proportsiooni, tasakaalu ja värvide harmoonia rolli käsitööesemete kavandamisel ja loomisel. Ülesannete valikul on töö autor lähtunud isiklikest eelistustest pidades oluliseks teguriks ka taaskasutatud materjalide kasutamist ja ainekava õpitulemuse kirjeldusest, et õpilane kasutab materjale säästlikult ning leiab võimalusi materjalide taaskasutuseks (PRÕK, lisa 7, 2023).

Ideekaartidel on erinevad teemad ja tehnikad (vt lisa 4), mida õpetaja saab valikuliselt esmalt tutvustada. Iga teema puhul on välja toodud olulisemad mõisted ja suunised, mis hõlmavad kompositsioonipõhimõtteid, värvusõpetust, kujunduselemente ja soovitusi. Kaardid annavad selged suunised õppetöök ja kajastavad ka mõisteid, mis aitavad õpilastel oma loovaid ideid süsteemselt arendada ja rakendada. Praktilised tegevused, millele ideekaardid suunavad, toetavad õpilaste kaasahaaratust. Teksti täiendavad rohked illustreerivad

pildimaterjalid, mida on analüüsitud ning mis teevad suunised ja õpijuhised arusaadavamaks. Ideekaardi kujundus on jagatud plokkideks, mis kajastab ülesande jaoks vajaminevad mõisteid, suuniseid, materjale, töövahendid ning ennustatavat ajakulu sarnase struktuuriga töö jaoks. Ideekaardid on kujundatud kahepoolseks, pakkudes võimalust neid kasutada nii digitaalselt esitlustena tahvil kui ka väljaprintituna A4 paberil. See paindlik formaat teeb kaartidest praktilise tööriista, mis võimaldab õpetajatel jagada materjale ka klassiruumis, pakkudes paberikandjal õppematerjali. Juhised on mõeldud õppematerjaliks õpilastele, toetama iseseisvat õppimist. Väljaprintituna on juhised mõeldud kahepoolseks kasutamiseks A4 paberil: esiküljel on õppematerjali juhend ja tagaküljele, mis on jäetud tühjaks, saavad õpilased vajadusel teha märkmeid.

Töö autor on ise tegevõpetaja õpetades põhikooli II ja III astmes käsitööd ja kunsti ning ta on kõik ideekaartidel esitatud ülesanded kolme aasta jooksul oma õpilastega läbi teinud. Seda selleks, et teada saada millisel viisil ideed töötavad ja on jõukohased ning milline on ajakulu ja töömaht. Ideede läbi töötamisel võib öelda, et õppematerjal sobib II ja III kooliastme põhikooli riikliku õppekava (PRÕK, lisa 7, 2023) kui ka lihtsustatud riikliku õppekava (LÕK, 2023) järgi õppivatele õpilastele, kuid ajakulu tuleb LÕK õpilastele arvestada kindlasti rohkem.

Ülesannetel on arvestatud soolise võrdõiguslikkuse printsiipi (Soolise võrdõiguslikkuse seadus, 2004), et ülesanded sobivad nii poistele kui tüdrukutele ning on võimalik saavutada õpitulemused käsitöö ainekavas. Ideekaardi tegevused (vt lisa 4) 1, 2, 4 ja 6 on autori poolt õppetöös läbi katsetatud nii poiste kui tüdrukutega. Ideekaart 3 ja 5 on arvestatud samuti soolise võrdõiguslikkuse printsiibi, kuid õppeülesande idee oli läbi viidud tüdrukutega käsitöötundides.

Ideekaartide eesmärk on toetada õpiülesannete koostamisel mõtlemist, ühendades kompositsiooniõpetust praktiliste tekstiilesemete valmistamisega ja rakendades samal ajal kunstiõpetuses omandatud teadmisi. See võimaldab õpitu kinnistamist või süvendamist, juba omandatud teadmise ja oskuse uues situatsioonis kasutamist, nii tekib võimalus analoogiate ja paralleelide nägemiseks (Kuusik, 2010).

5. Metoodika

Töö uurimusliku eesmärgina selgitati välja II ja III kooliastme visuaalse kompositsiooni õppematerjalide hetkeseis ning nende vajadus käsitöö õppeaines. Töö käigus uuriti, missuguste kompositsiooni teemade õpetamisel käsitööõpetajad kõige enam abimaterjalidest puudust tunnevad.

Valminud tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaardid anti hindamiseks viiele käsitööõpetajast eksperdile. Uurimusliku poole ja ekspertide tagasiside läbiviimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja eesmärgist lähtuvalt valiti andmete kogumismeetodiks elektrooniline küsimustik veebiküsitluskeskkonnas Google Forms.

5.1 Valim

Valimi moodustamise strateegiaks kasutati mugavus- ja ettekavatsetud valimit. Ettekavatsetud valimi puhul valib liikmed valimisse uurija, põhinedes oma teadmiste, kogemuste mõne grupi kohta. Populatsioonist püütakse leida kõige tüüpilisemaid esindajaid (Õunapuu, 2014).

Uurimuse läbiviimiseks valikut tehes lähtuti töö autori teadmistest ja kogemustest. Valimi kriteeriumiks oli, et uuritavad on tegevõpetajad üldhariduskoolis II ja III kooliastmes ning töötavad Tartumaa maakoolides käsitöö ja kodunduse õpetajana. Kutse osalemiseks saadeti 25 õpetajale, neist 14 andis nõusoleku uuringus osalemiseks. Valimisse kuulusid Tartumaa maakoolide käsitöö- ja kodundusõpetajat, kellega autor oli tööalaselt kokku puutunud ning, kes olid valmis koostööd tegema. Uurimuses osales 14 Tartumaa maakooli käsitöö- ja kodundusõpetajat.

Valimis osalenud (vt tabel 2) õpetajate töökogemus käsitöö ja kodundus aineõpetajana II ja III kooliastmes jäi 1..35 aastani, millest 33% õpetajatest on õpetanud 1..5 aastat, 27% on õpetajatest on töötanud 5...15 aastat, üle 15 aasta tööstaažiga õpetajaid oli 13% ja üle 30-aastase tööstaažiga õpetajaid oli 27%. Õpetaja kvalifikatsiooni kutsestandardile (vt tabel 2) vastas 93% vastanutes. Nendest 64 % on omandanud erialase käsitöö/ kodunduse või kunstide ja tehnoloogia õpetaja eriala magistrikraadi ning 14% õpetajatest on omandanud “muu” aine õpetaja eriala (näiteks klassiõpetaja, loodusgeograafia) magistrikraadi ning läbinud käsitöö eriala täiendusõppena. Muu pedagoogilise magistrikraadi on omandanud 14%, kuid täiendava vastusena ei tulnud välja, kas vastaja on ka käsitööõppe läbinud. Ilma õpetaja magistrikraadita oli vaid üks vastaja, kuid ta vastas käsitöö eriala meistri kutsele.

Valimisse kuulunud õpetajad on kompetentsed ja piisavalt vilunud, neil on hea kaalutus- ja analüüsi oskus ning üldistusvõime, et näha olukordi terviklikult ning ära tunda võimalikke probleeme. Berliner õpetaja kompetentsusastmete arenguteooria kohaselt vähemalt kolm kuni neli aastat töötanud õpetajad jõuavad kompetentse õpetaja tasemele ning umbes viis aastat töötanud õpetajad jõuavad vilunud õpetaja arenguastmele (Tuleviku õpetaja koolitusprogramm, s.a.).

Tabel 2. Õpetajate tööstaž ja haridustase

Õpetaja	Õpetajate tööstaž	Õpetajate haridustase	Õpetajate hõivatus mõne muu aine õpetamisel
1	5.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	ei
2	17.a	Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad	kunst, joonestamine
3	5.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	majandus
4	30.a	Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad	muusikaõpetus
5	13.a	Muu pedagoogiline magistrikraad	matemaatika, kunst
6	5.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	ei
7	4.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	kunst ja tööõpetus
8	35.a	Muu pedagoogiline magistrikraad + täiendusõpe käsitöös	geograafia
9	7.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	kunst
10	3.a	Rakenduskõrgharidus käsitöö alal	II kooliastme kunstiõpetus
11	16.a	Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad	ei
12	36.a	Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad	ei
13	8.a	Muu pedagoogiline magistrikraad	ei
14	31.a	Muu pedagoogiline magistrikraad + täiendusõpe käsitöös	geograafia

Ekspertide valimi moodustamise strateegiaks kasutati mugavus- ja ettekavatsetud valimit. Ekspertide valikul tugineti kahele kriteeriumile, et õpetajal on vähemalt viieaastane töökogemus II ja III kooliastmes käsitöö- ja kodunduse õpetajana ning ta vastaks õpetajakutse kvalifikatsiooninõuetele. Ekspertõpetajatele on omistatud pseudonüümid E (nt E1, E2 jne) ning nende taustaandmed on esitatud tabelis 3. Ekspertide pädevuseks võib lugeda nende tööstaži käsitöö ja kodundus aineõpetajana II ja III kooliastmes, milleks on vahemik 5-36 aastat ning vastasid õpetaja kvalifikatsiooni kutsestandardile. Kõikidel ekspertidel on olemas ka eelnevalt õppematerjali koostamise kogemus.

Tabel 3. *Ekspertide andmed*

Eksperti tähis	Õpetajate tööstaž	Õpetajate haridustase	Õppematerjali koostamise kogemus
E 1	5.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	On olemas
E 2	35.a	Muu pedagoogiline magistrikraad + täiendusõpe käsitöös	On olemas
E 3	5.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	On olemas
E 4	7.a	Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad	On olemas
E 5	36.a	Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad	On olemas

5.2 Uurimisandmete kogumine

Käesolevas magistritöös koguti uurimisandmeid küsimustikuga. Küsimustik on uuritavate küsimuste esitamise ja vastuse registreerimise vorm uurimisprobleemi lahendamise eesmärgil uuritavatele (Õunapuu, 2014). Küsitlus viidi läbi ajavahemikul 1. detsember 2023 kuni 30. jaanuar 2024.

Uuritavate andmed koguti Tartumaa maakoolide käsitöö- ja kodundusõpetajate aineühenduse grupist, kuhu töö autor ka ise kuulub. Küsimustik koos lisatud veebi-küsitluslingiga Google Forms saadeti õpetajate ametialasele e-posti aadressile. Küsitluse kaaskirjas tutvustati uuringu teemat ja eesmärki. Küsimustele vastamine oli anonüümne, kogutud andmeid kasutatakse üksnes käesolevas magistritöös. Küsitlus koosnes kuueteistkümnest küsimusest. Küsimustik koostati valikvastustega ja kasutati Likerti skaalat. Küsimustikud sisaldasid suletuid ja poolavatuid küsimusi (vt lisa 1). Vastusevariandid koostati 5-kohalise Likert skaala põhjal, mille kasutamine andis võimaluse saada laiemat tagasisidet. Likert skaalaga mõõdetakse hoiakuid ja nende tugevust ning selle alusel saab vastaja väljendada nõustumist või mittenõustumist (Õunapuu, 2014). Poolavatud küsimuste puhul jäeti vastajale võimalus valida vastuste seast „muu ...“ vastus, et küsimusele saaks vastaja ka oma sõnadega selgituse anda kui ta etteantud loendist sobivat vastust ei leitud. Sissejuhatavas osas esimesest viienda küsimuseni sooviti teada õpetaja tööstaži, haridustaset ning kas õpetaja õpetab ka teist õppeainet koolis peale käsitöö- ja kodunduse. Küsimustes kuus kuni kuusteist sooviti teada saada kompositsiooniga seotud õppematerjalide kasutamise, lisavajaduse ja õpetajate rahulolu olemasolevate õppematerjalidega.

Ekspertidelt saadi eelnevalt suuline nõusolek ideekaartide hindamiseks. Ekspertidele saadetud küsimustikuga sooviti saada tagasisidet ja hinnangut autori koostatud ideekaartidele.

Tagasisideküsitlus saadeti ekspertidele ametialasele e-posti aadressile, veebiküsitluslink Google Formsi. Kaaskirjaga koos edastati ekspertidele ideekaartide pdf fail, mis võimaldas neil tutvuda loodud õppematerjaliga. Küsimustikega hinnangud koguti ajavahemikus 08.04-19.04.2024. Samuti teavitati, et nende vastuseid kasutatakse üksnes käesoleva uurimuse raames ja anonüümselt. Küsimustikud sisaldasid suletuid ja avatud küsimusi. Vastuse variandid koostati 5-kohalise Likert skaala põhjal kasutades hinnangu skaalat suletud küsimuste jaoks. Küsimustik koosnes 10 küsimusest (vt lisa 2), millest esimesed kolm olid sissejuhatavad küsimused, sooviti teada õpetaja tööstaaži, haridustaset ja õppevara koostamise kogemust (vt tabel 3). Küsimusele neli sooviti saada hinnangut õppematerjali kvaliteedi sisu, ülesehituse, fotode ja jooniste arusaadavuse kohta. Küsimusele viis ja kuus sooviti saada hinnangut õppematerjali eesmärgipärasuse, jõukohasuse ja eakohase kasutusvõimaluste kohta. Küsimused seitse kuni kümme sooviti teada saada ekspertide arvamust loodud õppematerjalile tugevuste ja vajakajäämistele kohta.

5.3 Andmeanalüüs

Andmeanalüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, mida kasutatakse tekstide sisu ja/või kontekstiliste tähenduste uurimiseks (Kalmus, Masso & Linno, 2015).

Andmekogumisel saadud info põhjal korrastati andmed, mis sisestati tabelarvutusprogrammi MS Excel ning analüüsiti andmeid, mille järeldused võimaldasid vastata töös püstitatud uurimisküsimustele. Tulemuste mõõtmiseks kasutati Likerti skaalat ning tulemusi analüüsiti nominaal- ja järjestustunnuste kaudu. Poolavatud ja avatud küsimuste puhul loendas töö autor sarnased vastusevariandid ning esitamisel kajastuvad tulemused tabeli, sektordiagrammi või tulpdiagrammi näol. Sektor- ja tulpdiagrammi kasutatakse nominaal- ja järjestustunnuste visualiseerimiseks ning diagrammid võimaldavad väärtuste esinemissagedust omavahel võrrelda (Õunapuu, 2014).

5.4. Tulemused

Järgnevas peatükis on esitatud uurimuse käigus läbiviidud küsimustiku tulemused koos järeldustega. Uuriti Tartumaa maakoolide käsitöö- ja kodunduse õpetajate seas, milliseid õppevahendeid nad kasutavad kompositsiooniõpetuse näitlikustamiseks, missuguseid kompositsiooni põhimõtteid õpetavad õpetajad käsitöö aines ja milliseid kompositsiooniga puudutavaid teemasid käsitööõpetajad õppematerjalina kõige enam vajavad. Uuritavate poolt kirjutatud arvamused on esitatud kaldkirjas.

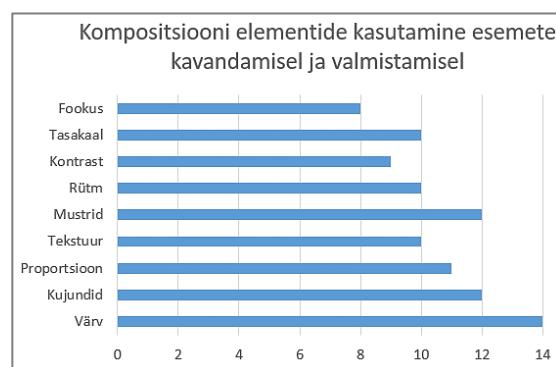
Esmalt uuriti, milliseid õppevahendeid ja ressursse kasutatakse kompositsiooniõpetuse toetamiseks ja näitlustamiseks ning milliseid kompositsiooni elemente rakendatakse toodete või esemete kavandamisel ja valmistamisel. Samuti uuriti, milliseid kompositsiooniõpetuse aspekte peavad õpetajad õpetamisel oluliseks.

Saadud andmete põhjal võib märkida, et õpetajad kasutavad erinevaid õppevahendeid ja õppemeetodeid (vt joonis 1), kuid siiski eelistavad kompositsiooniõpetuse toetamiseks kõige rohkem käsitöömaterjale ja näidiseid (13 õpetajat). Järgmise eelistusena märkis seitse õpetajat, et nad kasutavad õpikuid ja trükiseid. Kuus õpetajat märkisid, et nad kasutavad oma töös tekstiilikunstnike tööde vaatlust ja analüüsi. Viis õpetajat märkisid, et materjale pole ja nad kasutavad oma varasemaid kogemusi. Neli õpetajat tõid välja, et nad kasutavad ka digitaalset õppeplatvormi.

Joonis 1. *Erinevad õppevahendeid ja ressursid õppetöö toetamiseks*

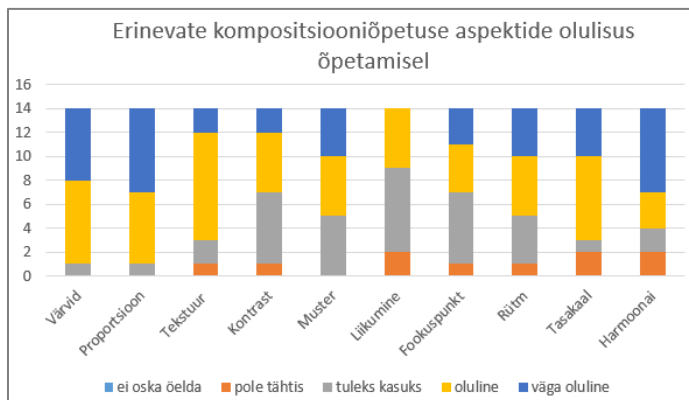
Joonis 2. *Kompositsiooni elementide kasutamine esemete kavandamisel ja valmistamisel*

Küsitlusest selgus, et kompositsiooni elemente õppetöös kasutavad kõik õpetajad esemete kavandamisel ja valmistamisel värve (vt joonis 2), mis on üks olulisemaid kompositsiooni elemente ning enamik kasutavad ka mustreid ja kujundeid. Kolmveerand õpetajatest kasutab tasakaalu, proportsiooni, rütmi ja tekstuuri, mis aitavad luua harmoonilist ja tasakaalustatud kompositsiooni. Pooled õpetajad lisavad oma ülesannetesse ka fookust ja kontrasti, mis aitavad juhtida vaataja tähelepanu ning luua visuaalset dünaamikat. Enamik õpetajad peavad oluliseks või isegi väga oluliseks kompositsiooniõpetuse õpetamisel värvide, proportsioonide ja harmoonia kasutamist õppetöös (vt joonis 3). Kolmveerand õpetajatest hindavad tekstuuri, tasakaalu, mustrit ja rütmi pigem oluliseks. Pooled õpetajad on pidanud kontrast ja fookuspunkti oluliseks ning hinnatud erinevatel kordadel pigem, et tuleb kasuks, vähesel korral antud hinnanguks pole tähtis. Liikumist kompositsioonis on peetud õpetajate poolt vähem oluliseks vaid pigem hinnati, et tuleb kasuks ja kahel korral pole tähtis.

Kokkuvõttes võib märkida, et õpetajad kasutavad kõige rohkem oma õppetöös värve, mustreid ja kujundeid ning peavad enamasti kõiki kompositsiooni elemente oluliseks või isegi väga oluliseks, välja arvatud liikumine, mida nad ei pea väga oluliseks.

Joonis 3. Erinevate kompositsiooniõpetuse aspektide olulisus õpetamisel

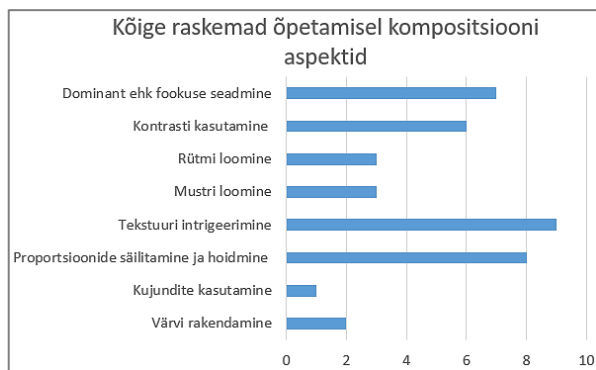
Teiseks uuriti õpetajate seisukohti ja arusaamu sellest, kui oluliseks ja tähtsaks nad peavad eelnevate teadmiste kasutamist kompositsiooniõpetuses kavandamisel ning loovuse arendamisele läbi kompositsiooniõpetuse.

Õpetajate hinnangul, peetakse valdavalt väga oluliseks käsitööeseme kavandamisel eelnevaid teadmisi kompositsiooniõpetusest, sellele vastas jaatavalt 10 õpetajat (72%). Kolme õpetaja vastusest selgus, et eelteadmised on vajalikud, kuid mitte väga olulised (21%). Üks õpetaja vastas, et ei oska öelda. Vastajate hulgas ei olnud õpetajaid, kes teadmisi kompositsiooniõpetusest üldse oluliseks ei pea.

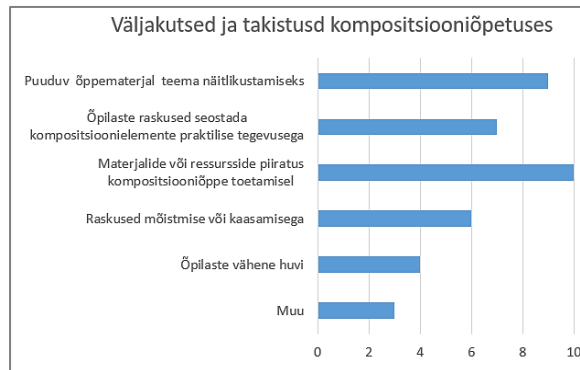
Kümme õpetajat oli väitega nõus pidades loovuse arendamist kompositsiooniõpetuse kaudu väga oluliseks. Kahe õpetaja arvates on loovuse arendamine vajalik, kuid mitte väga oluline ning veel kahel õpetajal puudus selles küsimuses seisukoht.

Kolmandaks sooviti teada saada õpetajatelt millised on keerukamad teemad ja väljakutsed ning mis on takistused kompositsiooni õpetamisel. Sooviti teada, missugused aspektid valmistavad enim raskusi kompositsiooni õpetamisel (vt joonis 4). Ligi kaks kolmandikku õpetajatest märkis, et nad peavad kõige raskemaks tekstuuri lõimimist ülesannetesse, samuti tekitab õpetajatele õppetöös raskusi proportsioonide hoidmine, fookuse seadmine ja kontrastide kasutamine. Üks õpetaja märkis, et talle valmistab raskusi kujundite kasutamine. Samuti ilmneb vastustest, et vähestele vastajatele valmistavad raskusi ka värvi rakendamine ning rütmi ja mustrite loomine.

Joonis 4. Kõige raskemad aspektid kompositsiooni õpetamisel

Joonis 5. Väljakutsed ja takistused kompositsiooniõpetuses

Väljakutseid ja takistavaid tegureid toodi välja mitmeid (vt joonis 5). Mitme õpetaja meelest ja suuremaks takistavaks teguriks on materjalide või ressursside piiratus. Kompositsiooniõpetuse õpetamiseks vajalike õppematerjalide osas joonistus selgelt välja käsitöö õpetamiseks mõeldud kaasaegsete õppematerjalide puudus, sellele viitas üheksa vastajat neljateistkümnest.

Poolte õpetajate väljakutseks on ka asjaolu, et õpetamisel tekib raskusi õpilastel kompositsioonelementide praktilise tegevusega seostamisel. Samuti kuus õpetajat on märkinud, et raskusi tekitab mõistmine ja kaasamine ning kõige vähem näevad õpetajad takistuseks õpilaste vähest huvi. Viimane fakt on iseenesest rõõmustav ning annab lootust, et käsitööhuviliste õpilaste hulk on arvestatav.

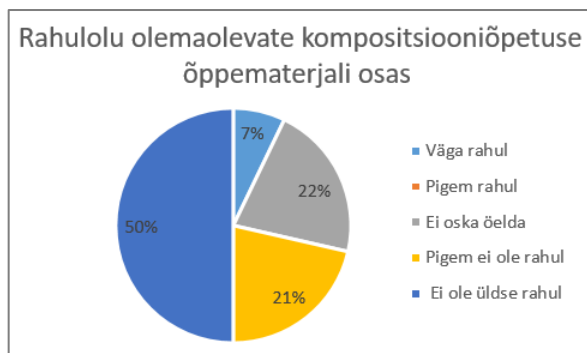
Takistavateks teguriteks tõid veel kolm õpetajat välja omapoolse arvamuse kompositsiooni õpetamisel:

- Ajaressursi aspekti: *“Aega vähe, tempo aeglane, valikuid tuleb teha”*.
- Püütakse lihtsamalt läbi saada: *“Mulle meeldib nii”*.
- *“Kui materjalid on ainult kooli poolt, siis tuleb leppida, et harjutamiseks ei saa kõike omavahel siduda”*.

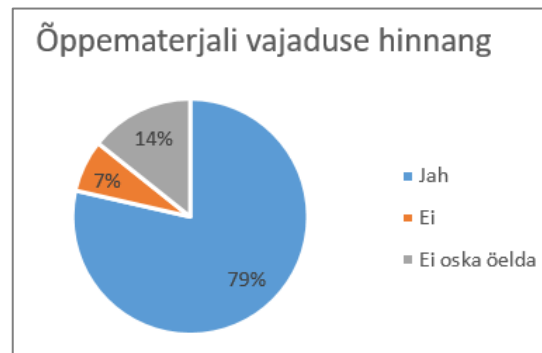
Neljandaks uuriti õpetajate rahulolu, vajadusi ning ootusi kompositsiooniõpetuse õppematerjalide osas. Pooled vastanutest ehk seitse õpetajat väljendas oma rahulolematust olemasolevate õppematerjalide suhtes, valides (vt joonis 6) vastusevariandiks „pigem ei ole rahul“ ning kolm õpetajat vastasid, et „ei ole üldse rahul“. Kolm õpetajat olid äraootaval seisukohal, vastates „ei oska öelda“ ning ainult üks õpetaja „oli väga rahul“ olemasoleva õppematerjaliga. Lähtuvalt eeltoodust võib kokkuvõtvalt märkida, et enam kui kaks kolmandikku vastanutest (71,4%) ei ole rahul olemasolevate õppematerjalidega. See arv

näitab selgelt muret ja tungivat vajadust paremate ressursside järele, mis oleks suurepärase lähtekoht uue õppematerjali loomiseks.

Joonis 6. *Rahulolu olemasolevate kompositsiooni õpetuse õppematerjali osas*

Joonis 7. *Õppematerjali vajaduse hinnang*

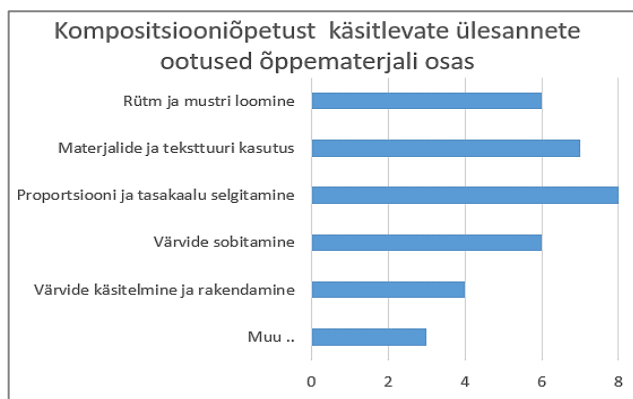
Üksteist õpetajat tunnevad, et nad vajaksid enam toetavaid materjale kompositsiooni teemade õpetamisel (vt joonis 7) ning suur osakaal vastanutest rõhutab vajadust lisaõppematerjalide järele. Kaks õpetajat ei osanud öelda, kas nad vajavad rohkem materjali ning ainult üks õpetaja vastanutest ei vaja enda sõnul kompositsioonilaseid lisaõppematerjale.

Õpetajad peavad oluliseks ja tunnevad kõige rohkem puudust kompositsiooniga seotud ülesannetest (tekstiiliga seoses) (vt joonis 8), mis aitaksid õpilastel mõista proportsiooni ja tasakaalu rolli ja selle praktilist rakendust esemete või rõivaste kavandamisel ja loomisel. Õpetajad on teiseks oluliseks murekohaks märkinud, et nad tunnevad puudust ülesannetest, mis hõlmavad erinevate mustrite ja tekstuuride kombineerimist käsitööesemete valmistamiseks. Samuti tunnevad õpetajad vajadust ülesannete järele, mis toetaksid õpilaste oskuste arendamist nii rütmi ja mustri loomisel kompositsioonitunnetuse kontekstis kui ka tekstiiliga seotud värvide sobitamisel. Kõige vähem arvamusi tuli küsimuse kohta, mis puudutab värvide käsitlemist ja rakendamist. Ilmselt selles valdkonnas on õpetajatel kõige enam teadmisi ja nad tunnevad end õpetamisel kindlalt.

Kolm õpetajat andsid ka avatud vastuse, kus toodi välja, et:

- “Kõigi nende kohta võiks ju materjal olla, see kergendaks õpetaja tööd”.
- “Kompositsiooni ei ole kunagi seda eraldi õpetanud/käsitlenud”.
- “Ei teagi”.

Joonis 8. Kompositsiooniõpetust käsitlevate ülesannete ootused õppematerjali osas

Õpetajad, kes soovisid lisada omapoolseid arvamusi teema kohta:

1. *Tunde ei ole piisavalt. Poolaasta tuleb jagada käsitöö ja kodunduse vahel. Teooria peale püüan kulutada niipaljukest, et pisut midagi õpilastele neist teadmistest ka jagada, pigem proovin ma teoreetilisi teadmisi integreerida praktilisse töösse, et rohkem aega jääks praktilisele tegevusele.*
2. *Kompositsiooni teema on minu jaoks kõige problemaatilisem õpetada, aga väga oluline samas. Vajaksin hädasti lisaõppematerjali.*
3. *Keeruline vastata, et mis see kompositsioon tekstiiliõpetuses täpsemalt on? Vaatan, et materjalid ja värvid omavahel kokku sobiksid ja ongi nagu kõik, ka lapse poolt toodud materjalid on piiratud, ei saa eeldada, et seda kõike niimoodi käsitleda saab, aga teema avamine tuleks kasuks.*
4. *Tore, kui need materjalid saaksid kättesaadavaks e-koolikotis. Jõudu arendustöös!*
5. *Sooviksin teie tööga tutvuda või isegi uusi õppematerjale, ideid. Tänan!*
6. *Võiks olla ka näidiseid, kuidas neid kompositsioonelemente mõnes tootes kasutada, et saakski tunnis õpilastega seda teha (pisikesed projektid, mille mõne tunniga valmis saaks).*

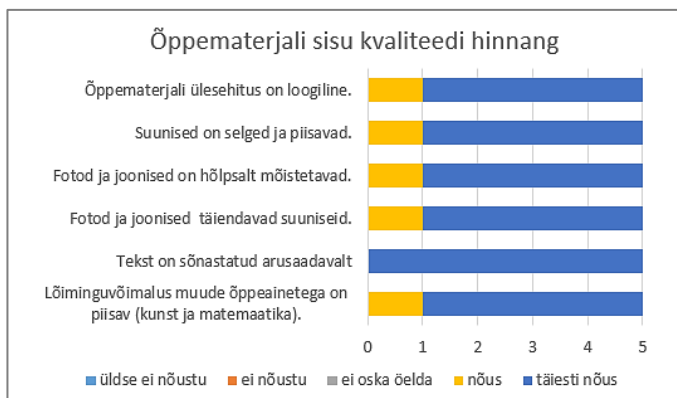
5.5 Ekspertide tagasiside ideekaartidele

Tulemuste esitamisel tuuakse välja viie kogenud (käsitööõpetaja) eksperdi kokkuvõtvad hinnangud, arvamused ning ettepanekud. Ekspertõpetajatele on omistatud pseudonüümid E1 E2 jne (vt tabel 3). Ekspertid analüüsisid töö autori poolt koostatud ideekaarte ning andsid veebiküsitlusena tagasiside (vt lisa 2) lähtuvalt kompositsioonist koostatud õppevarale sobivuse, jõukohasuse ja sisu osas. Kvaliteedi hindamiseks said eksperdid hinnangut anda suletut küsimustele vastates etteantud väidetele 5-astmelisel Likerti skaalal järgi (üldse ei

nõustu, ei nõustu, ei oska öelda, nõus, täiesti nõus). Avatud küsimustega sooviti teada saad ekspertidelt arvamusi ja parendusettepanekud loodud õppematerjalile. Tagasiside näitab ja aitab hinnata, kas pakutud ülesanded ja suunised on õpetajatele praktiliseks abiks ning kas sealsed ülesanded ja õppesisu on õpilastele jõukohane ja juhendid piisavalt selged. Ekspertide poolt kirjutatud arvamused on esitatud kaldkirjas.

Esmalt paluti hinnata õppematerjali kvaliteeti sisu, sealhulgas ülesehitust ning fotode ja jooniste arusaadavust loodud õppevarale. Üks ekspert E4 oli väitega nõus ja neli eksperti E1, E2, E3 ja E5 olid täiesti nõus, et õppevara ülesehitus on loogiline, fotod ja joonised on selged ja hõlpsalt mõistetavad ning täiendavad suuniseid (vt joonis 9). Samuti olid täiesti nõus neli eksperti E1, E2, E3 ja E5, et lõimingu võimalus muude õppeainetega on piisav, ekspert E4 oli väitega nõus.

Joonis 9. Õppematerjali sisu kvaliteedi hinnang

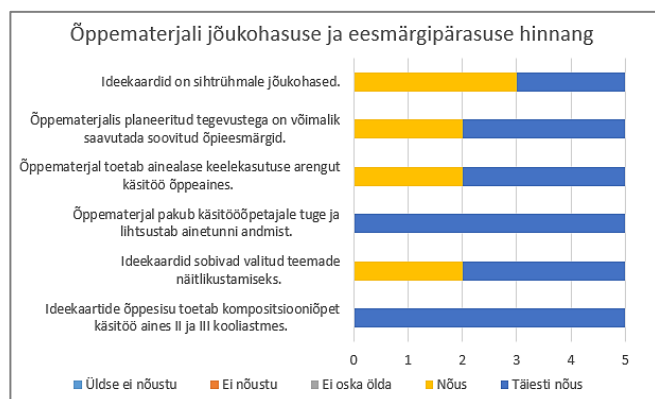

Küsitlusest selgus ja tuli välja ühene vastus, et õppevara tekst on täiesti arusaadav ja väitega nõustusid täielikult kõik eksperdi. Ekspert E1 on lisanud: „*Ideekaartidel on selge ülesehitus, loogiline järgnevus, hõlpsasti kasutatavad*“.

Teiseks sooviti saada hinnangut õppematerjali eesmärgipärasuse, jõukohasuse ja eakohase kasutusvõimaluste kohta.

Kõigi ekspertide vastustest selgus ning olid täielikult nõus, et õppematerjal pakub käsitööõpetajale tuge ja lihtsustab ainetunni andmist ning ideekaartide õppesisu toetab kompositsiooniõpetust käsitöö aines II ja III kooliastmes. Kolm eksperti olid nõus E1, E2, E4, et ideekaardid on sihtrühmale jõukohased, selle väitega nõustusid täielikult kaks eksperdid E3, E5. Ekspertid hindasid, et õppematerjali planeeritud tegevused võimaldavad saavutada soovitud õppe eesmärgid, toetavad ainealase keelekasutuse arengut käsitöö õppeaines ning on sobivad valitud teemade näitlikustamiseks, nõustusid täielikult kolm eksperti E1, E3, E5 ning nõus kaks eksperti E2, E4.

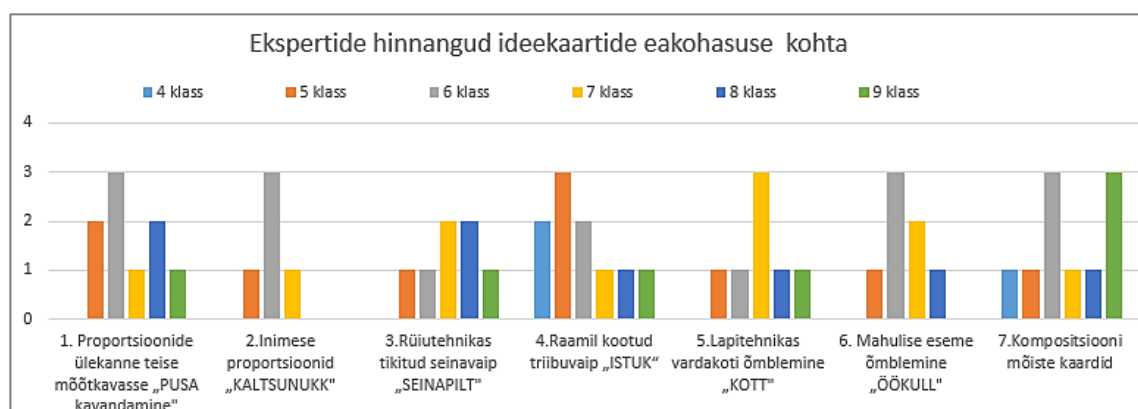
Joonis 10. Õppematerjali jõukohasuse ja eesmärgipärasuse kohta

Ekspertidel paluti avaldada arvamust õppematerjali eakohasuse ja kasutusvõimaluste kohta. Ekspertidel oli võimalus määratleda õppematerjali kasutuskõlblikkust konkreetsele klassile või mitmele klassile korraga (vt joonis 11). Kaks eksperti E1 ja E2 lähtusid hinnangutes ainult ühele kindlale valikule, määrates konkreetselt need klassid, kus nad pidasid ideekaartide kasutamist kõige eakohasemaks, mis toetavad õpilaste õppeprotsessi. Seevastu kolm eksperti, E3, E4 ja E5 arvestasid hindamise juures erinevaid tegureid, nagu klassi suurust ja õpilaste oskuste taset ning pidasid ideekaarte sobivaks mitmele klassile korraga. E3 kirjeldas: „Kõik oleneb ja sõltub konkreetse klassi suurusest, õpilaste oskuste tasemest, et tegelikult saaks paljudes klassides neid ideekaarte kasutada“

Ekspert E2 „Tegelikult saaks ju mitmes klassis kasutada. Mina märkisin need klassid, kus ise sellist tööd kasutaksin. Kompositsiooni osad väikese tükina on igas klassis kasutatavad, Tegelikult kasutame neid õpetusi ju iga töö juures, aga väiksemas mahus. 4. klassis on vähe tunde, sinna praegu ei märkinud, kuid tegelikult võiks ka seal neid töid teha“.

Joonis 11. Ekspertide hinnangud ideekaartide eakohasuse kohta

Jooni 11 annab ülevaate, millistes klassides on ideekaarte kasutamine kõige sagedamini sobivaks määratletud. Arvamused aitasid määratleda, millistes kooliastmetes ja konkreetsetes

klassides peetakse ideekaartide kasutamist kõige eakohasemaks. Ekspertide vastustest selgus, et ideekaarte on võimalik kasutada nii II kui ka III kooliastmes. Selline erinev lähenemine kajastab eksperthinnangutes laiaulatuslikku nägemust ideekaartide kasutusvõimalustest õppeprotsessis.

Neljandaks paluti ekspertidel välja tuua loodud õppematerjali tugevused ning esitada soovitusid selle täiendamiseks. Samuti paluti õpetajatel avaldada arvamust, kas kasutaksid antud õppematerjali oma tundides.

Kaks eksperti, E2 ja E5, tõid välja konkreetseid **soovitusi õppematerjali täiendamiseks**. E2 soovitas „*Kompositsiooni osa võiks ka esitlusena kättesaadav olla ja nt e-koolikotist leitav*“. E5 soovitas täiendamiseks „*Kinnistavaid mängu ja teadmiste kontrollimise teste võiks lisaks olla*“. Kolm eksperti E1, E3 ja E4 ei pidanud vajalikuks täiendamiseks midagi lisada ega midagi muuta ning ekspert E3 lisas, et „*Täiendused saab aineõpetaja ise sisse viia, kui hakkab selle järgi tundi kavandama. Õpilased on erinevate tasemetega ja oskustega. Samuti on õpetajatel endal välja kujunenud õpetamise stiil ning eelised*“. Kõik eksperdid vastasid „jah“, et kavatsesid kasutada antud õppematerjali oma tundides.

Ideekaartide **tugevuseks** peeti ekspertide arvates:

E1 „*Hea, et on mitmeid erinevaid töid, mida saab üsna käepärasest materjalist teha*“.

E2 „*On suunised nii õpetajale, kui juba kasutatav tööjuhend õpilasele. Viited, millist kompositsiooniõpetuse osa sissejuhatuses kasutada*“.

E3 „*On ära toodud eeldatav ajamaht, materjalide ja töövahendite loend. Samuti on välja toodud, mida võiks õpilastele enne teema juurde minekut rääkida. Mõistete juures on näited välja toodud ning samuti mis on hea ja mis on halb*“.

E4 „*Visuaalne lihtsustamine, tekst plokkidena välja toodud*“.

E5 „*Lõimimine ainete vahel ja jõukohasus*“.

Samuti said eksperdid veel ise lisada mida soovisid ideekaartide kohta öelda. Seda võimalust kasutasid neli eksperti.

E1 „*Õppematerjalid on käsitöö ja kodunduse aines väga oodatud, sest õpetajad peavad need harilikult endale ise valmistama*; E2 „*Tänuväärt materjal on kokku pandud, aitäh!*“; E3

„*Väga vajalikud ideekaardid ning annab selgemini siduda kompositsiooni ja käsitöötundi*“;

E4 „*Väärt ettevõtmine*“.

5.6 Järeldused

Uurimustulemustest lähtuvalt võib märkida, et õpetajad kasutavad kompositsiooniõpetuse toetamiseks mitmekülgseid õppevahendeid ja –meetodeid ning kompositsiooniõpetuse näitlikustamise korral eelistatakse kõige rohkem käsitöömaterjale ja näidiseid. Enamik õpetajad peavad oluliseks kompositsiooniõpetuse õpetamisel värvide, proportsioonide ja harmoonia kasutamist õppetöös ning käsitööeseme kavandamisel eelnevaid teadmisi kompositsiooniõpetusest.

Õpetajad (79%) tunnevad, et nad vajaksid enam toetavaid materjale kompositsiooni teemade õpetamisel ning rõhutasid vajadust lisaõppematerjalide järele, mis võimaldaksid õpetajal pakkuda mitmekesisemaid õpitegevusi, et arendada õpilaste loovat mõtlemist, kognitiivseid oskusi ja arusaamu. Kokkuvõttes näitavad õpetajate vastused, et nad soovivad ülesandeid, mis aitaksid õpilastel arendada mitmesuguseid olulisi kompositsioonilaseid oskusi tekstiilialal ning pakkuda praktilisi võimalusi nende oskuste rakendamiseks käsitöö-tundides. Kolmveerand vastanutest õpetajatest väljendasid oma rahulolematust olemasolevate õppematerjalide suhtes. Murekohana tõsteti esile kaasaegsete õppematerjalide puudumist ja materjalide või ressursside piiratust.

Samuti tuleb arvestada, et uurimistöö andmed ei ole üldistatavad, seega kehtivad käesoleva uuringu tulemused ainult antud valimi kohta.

Tagasiside küsitluse tulemused näitasid, et enamik eksperte hindas õppevara ülesehitust, fotode ja jooniste selgust ning teksti arusaadavust üldiselt väga heaks, ideekaartide õppesisu toetab kompositsiooniõpet käsitöö õppeaines. Ekspertide hinnang ideekaartide kasutamise sobivuse kohta oli positiivne ning seega kinnitavad nad, et ideekaardid on sobivad ja tõhusad õppevahendid ning õpilastele jõukohased. Planeeritud tegevused aitavad saavutada soovitud õpieesmärke ja on sobivad valitud teemade näitlikustamiseks ning laialdaseks kasutamiseks erinevatele klassidele nii II kui ka III kooliastmes. Töö autor on ise tegevõpetajana kõik ideekaartidel esitatud ülesanded kolme aasta jooksul oma õpilastega läbi teinud. Seda selleks, et teada saada millisel viisil ideed töötavad.

Parendusettepanekuid ekspertidelt ei tulnud aga pakuti välja soovitusi õppematerjali täiendamiseks, nagu kompositsiooniõpetuse esitluse kättesaadavus digitaalsel kujul ning kinnistavate mängude ja teadmiste kontrollimise testide lisamine. Töö autor on nõus, et digitaalsete ressursside lisamine võiks laiendada õppematerjali kasutusvõimalusi ja oleks mitmekülgsem. Digitaalse sisu loomine nõuab teist formaati ja samuti ka materjali jaotamist plokkideks eraldi väikesteks osadeks ja kohandamist veebikasutuseks, seega nõuab suurt

ajakulu ja materjali ümberkorraldamist, kuid kindlasti annaks digitaalse õppematerjali loomine tööle lisaväärtust juurde. Töö autor kaalub ja näeb arengukohta, et õppematerjal teha digitaalselt kättesaadavaks E-koolikotis. Ehkki ekspertidelt parandusettepanekuid ei tulnud, kuid juhendaja soovitusel, tehti siiski veel enne töö valmimist ideekaartides väiksemaid täiendusi ja parandusi.

Töö piirangute loetelusse võib lisada:

- Ideekaartide väljatöötatud meetodite testimine koos õpilastega annaks palju selgema pildi nende praktilisusest, kasulikkusest ja rakendatavusest.
- Eksperdid, kes andsid hinnanguid õppematerjalidele, ei ole neid veel oma ainetunnis kasutanud.

Uuringus toodi välja, et kompositsiooni õpetamisel käsitöös esineb mitmeid väljakutseid ja takistavaid tegureid. Mitme õpetaja arvates on suurimaks takistuseks materjalide või ressursside piiratus, mis võib tuleneda sellest, et lapse poolt kaasatoodud materjalid võivad olla piiratud. Samuti ka käsitööõpetajad seisavad sageli silmitsi olukorraga, kus kool ei suuda pakkuda kõiki vajalikke materjale, mis võib tuleneda eelarvest või rahastusest, mis omakorda mõjutab koolide võimet pakkuda mitmekesiseid õppevahendeid ja –materjale.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada II ja III kooliastme kompositsioonialaste õppematerjalide hetkeseis kui ka tekstiilipõhiste kompositsioonialaste õppematerjalide vajadus käsitöö õppeaines ning sellest lähtuvalt koostada metoodiline materjal tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaartide näol.

Eesmärgi saavutamiseks püstitati kaks uurimisküsimust:

1. Milliseid kompositsioonialaseid õppematerjale leidub II ja III kooliastme käsitöö õppeaines?
2. Missuguseid kompositsiooni teemasid käsitlevatest õppematerjalidest käsitöö õpetajad enim puudust tunnevad?

Töö teoreetilises osas anti ülevaade kompositsiooni olemuse, põhimõiste ja printsiipide tähendusest, keskendudes põhjalikumalt tekstiili- ja rõivadisainis olulisematele kategooriatele ning kirjeldati tehnoloogia ja kunsti ainevaldkondade lõimimise seostest lähtuvalt põhikooli riiklikust õppekavast (PRÕK, 2023). Samuti kirjeldati õppematerjali loomise teoreetilist alust ning ideekaartide koostamise protsessi.

Uurimusliku eesmärgina selgitati välja II ja III kooliastme visuaalse kompositsiooni õppematerjalide hetkeseis. Esimesele uurimisküsimusele vastuste leidmiseks anti ülevaade teemakohasest kirjandusest ja õppematerjalidest. Uurides olemasolevaid õppematerjale kompositsiooni kohta, leiti mitmeid kunstiõpetusele suunatud materjale, mis käsitlevad kompositsiooni ja värviteooriat. Neid materjale on võimalik kasutada ja lõimida käsitöö ainetundidesse, kuid kahjuks ei käsitleta neis materjalides eraldi tekstiilidega seotud kompositsiooni põhimõtteid. Kuigi põhimõisted võivad erinevates valdkondades olla sarnased, on nende rakendamine konteksti ja valdkonna spetsiifika tõttu erinev. Saadud tulemustest selgus, et otseselt tekstiilidega seotud kompositsiooniteemalisi õppematerjale II ja III kooliastmele on kahjuks väga vähe või need praktiliselt puuduvad, mistõttu õpetajatel puuduvad vajalikud materjalid, mida tundides käsitleda ja näidetega visualiseerida.

Läbiviidud küsitlusuuringus osales 14 Tartumaa käsitöö/kodunduse aineõpetajat II ja III kooliastmest. Uuringu vastustest ilmnas, et mitmed kolleegid tunnevad käsitöö tundides vajadust tekstiilipõhiste kompositsioonialaste õppematerjalide järele. Õpetajate hinnangul (72%), peetakse valdavalt väga oluliseks käsitööeseme kavandamisel eelnevaid teadmisi kompositsiooniõpetusest. Kõige enam tunti puudust teemade käsitlemisest, mis aitaksid õpilastel mõista visuaalse tasakaalu ja proportsiooni rolli ning neist, mis hõlmavad erinevate mustrite ja tekstuuride kombineerimist käsitööesemete kavandamisel ja loomisel. Sellest lähtuvalt

koostas autor neid teemasid hõlmavad kuus ideekaarti ja kompositsiooni üldmõiste kaardid. Ideekaartide koostamisel aluseks oli võetud lõimingu kavandamise põhimõtted ja lähtunud (PRÕK, lisa 7, 2023) „Tehnoloogia“ ainevaldkonna kehtivast seadusaktist.

Ideekaardid on mõeldud juhendmaterjaliks õpetajale kompositsiooni õpetamiseks II ja III kooliastmes. Kaartide eesmärk on toetada käsitööõpetajaid õpiülesannete koostamisel, lihtsustades õppetööd ja toetades õpilaste õpitulemusi, mis keskenduvad kompositsiooni ülesannetele tekstiilmaterjalidega. Ideekaardid said loodud selleks, et pakkuda õpetajatele mitmekesiseid ja praktilisi näiteid kompositsiooniõpetusest, mis on seotud käsitöö tehnikatega ning lõimitud kunstiainega.

Õppematerjali hindamiseks ja tagasiside saamiseks paluti viiel eksperdil tutvuda materjaliga ning anda oma hinnang õppematerjali kvaliteedi, sisu, ülesehituse, jõukohasuse, eakohasuse ja kasutusvõimaluste kohta. Ekspertide hinnangud näitasid, et enamik neist hindas õppevara üldiselt väga heaks ning nende arvamus ideekaartide kasutamise sobivuse kohta oli positiivne, toetades sellega õppevara üldist pedagoogilist tõhusust. Tagasiside annab kindlustunde, et ideekaardid on toimivad õppevahendid ning õppesisu toetab kompositsiooniõpetust käsitöö õppeaines.

Seega magistritöös püstitatud eesmärgid said täidetud ning tulemused andsid vastused seatud uurimisküsimustele.

Kompositsiooniõppe teemalisi uuringuid on vähe tehtud ning käesoleva töö põhjal saab soovitusena edaspidi keskenduda tegevusuuringutele õpilaste seas. Uurimaks, kuidas nad kasutavad ja mõistavad visuaalset keelt tekstiilidisaini analüüsimisel. Samuti võiks uurida, kuidas õpilased praktilistes töodes rakendavad kunstiõpetusest omandatud teadmisi kompositsiooniõpetusest käsitööesemete disainimisel.

Samuti tõstataks õhku küsimuse, kas käsitööõpetajad, kes omandavad magistrikraadi, võiksid saada kompositsiooniõpetuse ainekursust õpingute ajal, et oma teadmisi ja oskusi süvendada ning seeläbi tõhusamalt toetada õpilaste arengut, et õpetada paremini mõistma ja analüüsima visuaalset keelt tehnoloogia ainevaldkonnas.

Tänuõnad

Siinkohal soovin tänada kõiki eksperte, kes minu magistritöö valmimisele kaasa aitasid. Minu eriline tänu kuulub töö juhendajale Katri Smittile, tema pideva toe ja tagasiside eest kogu töö koostamise protsessi vältel.

Kasutatud kirjandus

- Adeyekun, A, J. (2021). The elements and principles of art. Asia Color Association Indonesia. Jagannath University, Delhi-NCR HR. *Academia*.
https://www.academia.edu/100095283/THE_ELEMENTS_AND_PRINCIPLES_OF_ART
- Baruah, P. (2020). Unit-6 Principles of design. Block-2 Elements and Principle of Design. *Indira Gandhi National Open University School of Vocational Education and Training*, 30-51. <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/61104>
- Baruah, P., Swati, A., Singh & RSP. (2020). Fundamentals of Fashion Design. *Indira Gandhi National Open University School of Vocational Education and Training*.
<https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/61099/3/Block-2.pdf>
- Basaran, B. (2022). Basic Design (Art) Education In The Fashion Design Education. *Journal of Academic Social Resources*, 7(34), 60-71.
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.57732>
- CBSE Academic. (2013). The Primary Components of Textile Design. Elements of Textile Design Text Book Class XI. *CBSE Publications. The Faculty of the National Institute of Fashion Technology* (31-40), India.
https://cbseacademic.nic.in/web_material/publication/cbse/34ElementTextileDesigningXI.pdf
- Cybulska, M. (2015). Understanding Textiles - from Artist to Spectator. *Fibres & Textiles in Eastern Europe* , 23, 3 (111), 133-140.
https://www.academia.edu/12345020/Understanding_Textiles_from_Artist_to_Spectator?uc-g-sw=1877521
- Dabner, D., Calvert, S & Casey, A. (2010). *Graafilise disaini kool: baaskursus trükikunsti, liikuva graafika ja digimeedia vallas tegutsevatele disaineritele*. Kirjastuskeskus.
- Daley, K & Bryant, H. (2015). A Brief History of the Elements and Principles of Design. *Westosha Art*. <http://westoshaart.blogspot.com/2015/01/a-brief-history-of-elements-and.html>
- El Halwany, M, M, A. (2020). Colors Systems and their effects on textile Designs. Beni -Suef University. *Semantic Scholar*.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Colors-Systems-and-their-effects-on-textile-Designs-Halwany/ebdac6e288fe1da731a8738514abe32bdaf5010a>

- GCW Gandhinagar. (s.a). Introduction to Design Elements. *Commercial Garment Technology*. GCW-Government College For Women Gandhinagar. University of Jammu. (195-252).
<https://gcwgandhinagar.com/econtent/document/1587358837UNIT%203,4,5.pdf>
- Hommik, M. (2002). *Toetav õppematerjal gümnaasiumi kunstiajaloo kursusele. Kompositsiooniõpetus ja ajastuomased tunnused* [Lõputöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
<https://dspace.ut.ee/items/08c336a5-ae00-4551-877b-c4d22de2ef6b>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2024). 7. PK Ainevaldkond "Tehnoloogia". Põhikooli riiklik õppekava. *HTM – Õppekava materjalid veeb*. [HTM]
<https://projektid.edu.ee/pages/viewpage.action?pageId=211453892>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2024). 3. PK Ainevaldkond „Kunstiained” Põhikooli riiklik õppekava. *HTM – Õppekava materjalid veeb*. [HTM]
<https://projektid.edu.ee/pages/viewpage.action?pageId=211453585>
- Haridus- ja Noorteamet. (2023). Õppevara. [Harno]
<https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/oppevara>
- Haridus- ja Noorteamet. (2023). Tehnoloogia valdkonna muudatused. *Riiklike õppekavade ajakohastamine – rakendamise toetamine*. [Harno]
<https://oppekava.ee/too-ja-tehnoloogiaopetuse-valdkonna-tooruhma-ettepanekud/>
- Hansen, A. (1965). *Ornamendi kujundamise alustest*. Kirjastus Kunst. Tallinn.
<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:458103/392553/page/1>
- Ilusmets, T & Murs, L. (2022). *Käsitöö ja kodunduse õpetamine distantsilt - õpetajate kogemused* [Magistritöö, Viljandi kultuuriakadeemia Tartu Ülikool]. DSpace.
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/26bd9f32-e3b3-43e2-87fe-def09327c1f0/content>
- Kanamaru, A.T & Okasaki, A. (2018). Art teaching and development of visual reading: use of textile printing in high school. Universidade de São Paulo. *Educação E Pesquisa*, 44, e162822. <https://doi.org/10.1590/s1678-4634201711162822>
- Karppinen, S. (2008). Craft-Art as a Basis for Human Activity. [Dokoritöö, University of Helsinki]. *International Journal of Art & Design Education*, 27(1), 83-90.
<https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2008.00560.x>
- Kaeli, I. (2011). Kompositsiooniõpetuse alused. *Floristika e-kursus*. Räpina Aianduskool.
<https://aianduskool.ee/e-ope/flor/kompositsiooniopetus/index.html>

- Kalmus, V. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K.Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu. Ülikool. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kaseküla, T. (2022, 30.juuli). *Videokursususe kompositsioon 1.osa: "Kompositsiooniõpetuse sissejuhatus ja mõisted"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss. https://www.youtube.com/watch?v=_PkrC3qBtT4&list=PLAp4ww4WBdn9Y1oq7-bGnH76yZpn536Kl&index=4
- Kaseküla, T. (2022, 30.juuli). *Videokursususe kompositsioon 2.osa: "Ornament ja stilisatsioon"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss. <https://www.youtube.com/watch?v=TKZ7U3DdOmg>
- Kaseküla, T. (2022, 30.juuli). *Videokursususe kompositsioon 3.osa: "Pinnad ja mustrid"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss. <https://www.youtube.com/watch?v=7DvkofOINnw>
- Kindel, M. (2019). *Põhikooli III kooliastme õpilaste loovuspädevuse arendamine lõimitud õpistsenaariumite toel* [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. Etera. <https://www.etera.ee/zoom/60387/view?page=7&p=separate&tool=info&view=0,992,1944,871>
- Krull, E. (2018). Õppimise kognitiiv- konstruktivistlikud käsitlused. *Pedagoogiline psühholoogia käsiraamat* (lk 223-262). Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kärner, E. (2006). *Kompositsiooniõpetus*. Tea Kirjastus.
- Kuusk, T. (2010). Õppeainete seostamisest õppekava lõimingu kontekstis. *Lõiming: lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas: kogumik*. Tartu Ülikooli Haridusuuringute ja õppekavaarenduste keskus. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/14239>
- Lomp, A. (2021). *Kultuuri - ja väärtuspädevuse kujunemist toetav lõimitud õppeühik õppeainete Kunst ja tehnoloogia näidetel* [Magistritöö, Tallinna Ülikool, Eesti Kunstiakadeemia]. Artun. https://tase21.artun.ee/wpcontent/uploads/2021/06/AneteLomp_kunstiopetaja_magistri_too.pdf
- Maya, R.Manjusha, M. Jasmine,A. Neena Abraham,N & Bindhu C.G. (2016). UNIT - 4.1 Element of Design. MODULE IV - Fashion Designing & Boutique Management. *Fashion and Apparel Designing. Reference Book*. State Council of Educational Research and Training. (98-164). KERALA. <https://scert.kerala.gov.in/wp-content/uploads/2020/06/12-fashion%20and%20apparel.pdf>

- Pajos, K. (2022, 30.juuli). *Videokursususe värvusõpetus 1.osa: "Värviteooria"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss.
<https://www.youtube.com/watch?v=K9jVU9xUato&list=PLAp4ww4WBdn9Y1oq7-bGnH76yZpn536Kl&index=7>
- Pajos, K. (2022, 30.juuli). *Videokursususe värvusõpetus 2.osa: "Värvipsühholoogia"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss.
<https://www.youtube.com/watch?v=rHcQdgcIeHg&list=PLAp4ww4WBdn9Y1oq7-bGnH76yZpn536Kl&index=8>
- Pajos, K. (2022, 30.juuli). *Videokursususe värvusõpetus 3.osa "Värviharmoniad animatsioonis"*. [Video]. YouTube. Klass Pluss.
<https://www.youtube.com/watch?v=XilnVWHuYpI&list=PLAp4ww4WBdn9Y1oq7-bGnH76yZpn536Kl&index=9>
- Pedastsaar, T. (2013). Õppevahendid. R. Mikser (Toim), *Haridusleksikon* (lk 265-269). Tallinn: Kirjastus Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:134642>
- Pink, A. (2002). *Kudumine*. Saara Kirjastus.
- Põhikooli riiklik õppekava. (2023). Lisa 7: ainevaldkond „Tehnoloogia”. Riigi Teataja. [PRÕK] https://www.riigiteataja.ee/akt/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa7.pdf#
- Põhikooli riiklik õppekava. (2023). Lisa 3: ainevaldkond „Kunstiained“. Riigi Teataja. [PRÕK] https://www.riigiteataja.ee/akt/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa3.pdf#
- Põhikooli riiklik õppekava. (2023). Riigi Teataja. [PRÕK] <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023005?leiaKehtiv>
- Rannastu-Avalos, M. (2023). Õppekeskkond ja õppevara. *Õppematerjal*. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.
- Rinde, A. (s.a). Multimeedium, disaini alused. Kujundamine, disaini alused. *Multimeediumi õppematerjale*. Tallinna Ülikool informaatika instituut.
http://www.cs.tlu.ee/~rinde/mm_materjal/pdf/mm_disain.pdf
- Rehepapp, M. (2012). *Disainipikker*. Eesti Kunstiakadeemia. Trükisilm OÜ.
- Saago, T. (2010). Lõiming käsitöö ja kodunduse ainekavas. *Lõiming: lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas: kogumik*. Tartu Ülikooli Haridusuuringute ja õppekavaarenduste keskus (lk 525-540).
<https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/14239>
- Sepp, K. (s.a.). Värviopeetus ja kompositsioon. *Pärnumaa Hariduskeskus õppematerjalid*.
https://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/varvusopetus/kompositsioonipetuse_terminid.html

- Sepp, K. (2018). Värv rõivastuses, värviteooriad rõivastumisel, ebaproportsionaalsed figuuritüübid ja neile sobiv rõivastus. *Pärnumaa Hariduskeskus õppematerjalid*.
<https://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/roivastus/?V%C4RVITEOORIAD>
- Soolise võrdõiguslikkuse seadus. (2004). Riigi Teataja. [SoVS]
<https://www.riigiteataja.ee/akt/738642?leiaKehtiv>
- Sõnaveeb. (2022). Eesti Keele Instituut.
<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/kompositsioon/>
- Tamil, B. (s.a). Textiles and Dress Designing. 12th Textiles and Dress Designing: Chapter 6: Designing of Clothing. *TamilNadu State Board School*.
https://www.brainkart.com/article/Principles-of-Design-in-Clothing_37472/
- Tammert, M. (2013). Värvioõpetuse teooria. *Värvioõpetuse teooria e-kursus*. Tallinna Polütehnikum. <https://opiobjektid.tptlive.ee/Varviop/Index.htm>
- Tartu Ülikooli. (s.a). Teadustöö alused. *Teadustöö aluste e-kursus*.
https://sisu.ut.ee/teadustoo_alused/uurimuse-eesm%C3%A4rgi-s%C3%B5nastamine
- Tereping, K. (s.a). Värvid ja värvitoonid. *Värvusõpetus! 2.-3. klass kunsti- ja tööõpetus*. Palivere Põhikool.
http://lihtsalthuvitav.weebly.com/uploads/1/1/0/3/11035441/v2rvus6petus_1.pdf
- Tereping, K. (s.a). Värvide omadused. *Värvusõpetus! 2.-3. klass kunsti- ja tööõpetus*. Palivere Põhikool.
http://lihtsalthuvitav.weebly.com/uploads/1/1/0/3/11035441/v2rvus6petus_2.pdf
- Tuleviku õpetaja koolitusprogramm. (s.a.). D. *Berlineri õpetaja kompetentsusastmete arenguteooria*. HITSA Innovatsioonikeskus. <https://tulevikuopetaja.hitsa.ee/moodul-v/opetaja-professionaalse-arenguerinevad-kasitlused/d-berlineri-opetaja-kompetentsusastmete-arenguteooria/>
- Õunapuu, L. (2012). *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. Tartu Ülikool.
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/mugavusvalim.html>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content>
- Õunapuu, L. (2022). *Üliõpilaste kirjalikud tööde koostamine ja vormistamine. Metoodiline juhend*. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia.
- Õppekirjandusele esitatavad nõuded, õppekirjanduseretsenseerimisele ja retsensentidele esitatavad miinimumnõuded ning riigi poolt tagatava minimaalse õppekirjanduse liigid

klassiti ja õppeaineti. (2016). RT I, 29.03.2016, 1.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129032016001>

Õppekirjanduse retsensiooni koostamise soovituslik juhise. (2022).

https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/soovituslik_juhise_õppekirjanduse_retsensiooni_koostamiseks.pdf

Wilson, J. (2001). The principles and elements of textile design. Principles, processes and practice. *Handbook of textile design*. Woodhead Publishing Limited in association with The Textile Institute. (32 - 41).

https://www.academia.edu/42320956/Handbook_of_textile_design_principles_processes_and_practice

Võlli, K. (2018). Kunstiõpetuse töölehed 8. klassile, keelekümbelus. Kunstiõpetus 1-25, keelekümbelus. Kunstained. Põhiharidus. Õppematerjalid. *E-koolikott digitaalsed õppematerjalid*. <https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/13005-Kunstiopetuse-toolehed-8-klassile-keelekumblus>

Ideekaartidel kasutatud allikad

Davies, E. (s.a.). Toys. Owl. *Pinterest*. <https://www.pinterest.com/pin/3870349653094940/>

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuseum. (2021, 7. aprill). *Rüütehnikatöötuba Anu Samarüütli juhendamisel* [Video]. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=RCxLByXEMF0>

Ms. Boland's Art Room. (2024, March 18). *How to Weave Part 1*. [Video]. YouTube.

https://www.youtube.com/watch?v=z_UYnK7mQbI

Muuli, J. (s.a.). Kihnu vardakott. Minu õpiobjektid. *Made in Janne*.

<https://jannemuuli.weebly.com/kihnu-vardakott.html>

Tammert, M. (2013). Värvioõpetuse teooria. Värvioõpetuse teooria e-kursus. *Tallinna Polütehnikum*. <https://opiobjektid.tptlive.ee/Varviop/Index.htm>

Uus, I. (2012). Vardakoett. *Noppeid Kihnu näputööst* (lk 79-83). OÜ Eesti Loomeagentuur.

Uus, I. (2012, 14. aprill). *Keerupael*. [Video]. Vimeo. <https://vimeo.com/user26690129>

Viilup, K. (2022, 30. märts). Galerii: tarbekunsti- ja disainimuseumis on avatud rüüvaipade näitus. KUNST. *Kultuuriportaali*. Eesti Rahvusringhääling.

<https://kultuur.err.ee/1608548716/galerii-tarbekunsti-ja-disainimuseumis-on-avatud-ruuvaipade-naitus#lg=1&slide>

LISAD

Lisa 1. Küsimustik tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete vajaduse välja selgitamiseks

Lugupeetud käsitööõpetaja!

Olen Siegrid Illus, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia kunstide ja tehnoloogia õpetaja eriala magistriõppe 2. aasta üliõpilane. Olen koostamas on lõputööd, kus uurin käsitöö tundide jaoks tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete tarbeks kasutatavate õppematerjalide vajadust käsitöötundides.

Lõputöö käigus koostan käsitöökaardid praktiliste tegevustega, mis seotud kompositsiooniprintsiipide õpetusega käsitöötundides. Vastuseid kasutatakse anonüümselt Siegrid Illuse magistritöös. Küsimustik on anonüümne ja ei ole seotud Teie meiliaadressiga. Teie andmed kustutatakse peale vastuste saamist. Küsitluse täitmiseks kuluv aeg: 10 minutit

Lugupidamisega Siegrid Illus

isiegrid@gmail.com

I. Sissejuhatavad küsimused

1. Kui kaua olete II ja III kooliastmes käsitööd ja kodundust õpetanud?
2. Milline on Teie õpetaja haridus?
 - Kunstide ja tehnoloogia õpetaja magistrikraad
 - Käsitöö/ kodunduse õpetaja magistrikraad
 - Rakenduskõrgharidus käsitöö alal
 - Muu pedagoogiline magistrikraad + täiendusõpe käsitöös
 - Muu pedagoogiline magistrikraad
 - Muu ..
3. Kui vastasite eelmisele küsimusele „ muu“; „muu pedagoogiline magistrikraad“ või „muu pedagoogiline magistrikraad + täiendusõpe käsitöös“, siis palun täpsustage, milline erialane haridustase Teil on.
4. Kas õpetate ka teist õppeainet koolis?
 - Jah
 - Ei
5. Kui vastasite eelmisele küsimusele "Jah" , siis palun täpsustage, millist õppeainet õpetate.

II. Küsimused kompositsiooni õppematerjalide kasutamise, lisavajaduse ja õpetajate rahulolu olemasolevate õppematerjalide kohta

6. Milliseid õppevahendeid ja ressursse kasutate kompositsiooniõpetuse toetamiseks?

(Loendis mitu valikut)

- Õpikud ja trükised
- Digitaalsed õppeplatvormid
- Materjale pole ja kasutan oma kogemusi
- Käsitöömaterjalid ja näidised
- Arutelu ja analüüs tekstiilikunstnike töödest
- Muu...

7. Milliseid kompositsiooni elemente kasutate käsitöötunnis toodete või esemete

kavandamisel ja valmistamisel? (Loendis mitu valikut)

Värv Kujudid Proportsioon Tekstuur Mustrid Fookus Kontrast

Rütm Tasakaal

8. Kas käsitöö esemete kavandamisel on abiks eelnevad teadmised kompositsiooniõpetusest?

- Jah, on väga oluline
- Vajalik, kuid mitte väga oluline
- Ei oska öelda
- Ei pea oluliseks

9. Milliseid põhilisi kompositsiooniõpetuse aspekte peate õpilastele oluliseks õpetamisel?

Märgi skaalal

	1 ei oska öelda	2 pole tähtis	3 tuleb kasuks	4 oluline	5 väga oluline
Värvid					
Proportsioon					
Tekstuur					
Kontrast					
Muster					
Liikumine					
Fookuspunkt					
Rütm					
Tasakaal					
Harmonia					

10. Millised kompositsiooni aspektid tunduvad Teile kõige raskemad õpetamisel? (Loendis mitu valikut)

- Värvide rakendamine
- Kujundite kasutamine
- Proportsioonide säilitamine ja hoidmine
- Tekstuuri intrigeerimine
- Mustri loomine
- Rütmi loomine

- Kontrasti kasutamine
- Dominant ehk fookuse seadmine

11. Milliseid väljakutseid olete kohanud õpilastele kompositsiooniõpetuse edastamisel ?

(Loendis mitu valikut)

- Õpilaste vähene huvi
- Raskused mõistmise või kaasamisega
- Materjalide või ressursside piiratus kompositsiooniõppe toetamisel
- Õpilaste raskused seostada kompositsioonelemente praktilise tegevusega
- Puuduv õppematerjal teema näitlikustamiseks
- Muu ...

12. Kuidas olete rahul olemasolevate õppematerjalidega kompositsiooniõpetuse õpetamiseks II ja III kooliastmes?

Ei ole üldse rahul	Pigem ei ole rahul	Ei oska öelda	Pigem rahul	Väga rahul
--------------------	--------------------	---------------	-------------	------------

13. Kas olete tundnud, et vajate rohkem õppematerjale või ressursse, et õpetada õpilastele kompositsiooniõpetust?

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

14. Missuguseid kompositsiooni aspekte käsitlevatest ülesannetest (tekstiiliga seoses) tunnete puudus oma ainetunnis? (Loendis mitu valikut)

- Värvide käsitlemine ja rakendamine
- Värvide sobitamine
- Proportsiooni ja tasakaalu selgitamine
- Materjalide ja teksttuuri kasutus
- Rütm ja mustri loomine
- Muu..

15. Kui tähtsaks peate loovuse arendamist läbi kompositsiooniõpetuse?

ei ole oluline	ei oska öelda	tuleks kasuks	vajalik, kuid mitte väga oluline	jah, on väga oluline
----------------	---------------	---------------	----------------------------------	----------------------

16. Kas soovite veel midagi teema kohta lisada?

Lisa 2. Tagasisideküsitlus ekspertidele

Tere lugupeetud ekspert!

Olen Siegrid Illus, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia kunstide ja tehnoloogia õpetaja eriala magistriõppe 2. aasta üliõpilane. Olen koostamas on lõputööd, kus uurin käsitöö tundide jaoks tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete tarbeks kasutatavate õppematerjalide vajadust käsitöötundides.

Lõputöö käigus koostasid ideekaardid praktiliste tegevustega käsitöö tundide jaoks, mis seotud kompositsiooni õpetusega. Saadan teile koos küsimustikuga loodud ideekaardid.

Ideekaartide eesmärk oli õpiülesannete koostamisel toetada käsitööõpetajaid õppetöö lihtsustamiseks ja õpilasele õpitulemuste toetamiseks. Palun Teil anda hinnang ideekaartidele. Teie vastused ja parandusettepanekud on väga olulised. Vastamine on anonüümne ja kogutud andmeid kasutatakse ainult antud magistritöös.

Lugupidamisega Siegrid Illus

isiegrid@gmail.com

I. Taustainfo

1. Kui kaua olete õpetajana töötanud?
2. Millistes kooliastmetes õpetate käsitööd?
3. Kas olete loonud ise õppematerjale?

II. Õppematerjali sisu kvaliteet ja visuaalne külg

4. Hinnake skaala põhjal, kui võrd Te nõustute järgmise väitega:

	üldse ei nõustu	ei nõustu	ei oska öelda	nõus	täiesti nõus
Õppematerjali ülesehitus on loogiline.					
Suunised on selged ja piisavad.					
Fotod ja joonised on hõlpsalt mõistetavad.					
Fotod ja joonised täiendavad suuniseid.					
Tekst on sõnastatud arusaadavalt					
Lõiminguvõimalus muude õppeainetega on piisav (kunst ja matemaatika).					

III. Õppematerjali eakohasus ja eesmärgipärasus

5. Palun hinnake, kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega:

	Üldse ei nõustu	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõus	Täiesti nõus
Ideekaardid on sihtrühmale jõukohased.					
Õppematerjalis planeeritud tegevustega on võimalik saavutada soovitud õpieesmärgid.					
Õppematerjal toetab ainealase keelekasutuse arengut käsitöö õppeaines.					
Õppematerjal pakub käsitööõpetajale tuge ja lihtsustab ainetunni andmist.					
Ideekaardid sobivad valitud teemade näitlikustamiseks.					
Ideekaartide õppesisu toetab kompositsiooniõpet käsitöö aines II ja III kooliastmes.					

6. Palun hinnake millisele vanuserühmale ideekaardid teie arvates sobivad

Teema / Sihtgrupp	4 kl	5 kl	6 kl	7 kl	8 kl	9 kl
1. Proportsioonide ülekannete teise mõõtkavasse „PUSA kavandamine“						
2. Inimese proportsioonid „KALTSUNUKK“						
3. Rüütehnikas tikitud seinavaip „SEINAPILT“						
4. Raamil kootud triibuvaip „ISTUK“						
5. Lapitehnikas vardakoti õmblemine „KOTT“						
6. Mahulise eseme õmblemine „ÖÖKULL“						
7. Kompositsiooni mõiste kaardid						

7. Kas kasutaksite antud õppematerjali oma tundides?

8. Missuguseid täiendusi õppematerjal vajaks?

9. Mida peate õppematerjali tugevuseks?

10. Mida sooviksite veel lisada?

Lisa 3. Ideekaartide teemade loetelu, sihtrühm, eesmärk ja õpitulemused.

Ideekaartide eesmärgiks on toetada käsitööõpetajaid õppetöö lihtsustamisel aga ka õpilasi õpitulemuste toetamisel. Omakorda on eesmärgiks toetada mõtlemist läbi praktiliste tegevuste kompositsiooniõpetuse ja taaskasutatud materjali näol.

Ideekaardid on selleks loodud, et pakkuda õpetajatele mitmekesiseid ja praktilisi näiteid, kuidas integreerida kompositsiooniõpetust ja erinevaid tekstiilkäsitöö tehnikaid ainetundidesse. Ülesanded sobivad nii poistele kui tüdrukutele ning on võimalik saavutada õpitulemused käsitöö ainekavas.

Tabel annab ülevaate teemadest mida ideekaardid käsitlevad ning millises kooliastmes on võimalik ideekaarte kasutada. Samuti on toodud välja õpieesmärk ja saavutatav õpitulemus.

Teema	Ideekaardi nimetus	Kooliaste, sihtrühm	Õpieesmärk	Õpitulemused
Proportsioon	1. Proportsioonide ülekannete teise mõõtkavasse: PUSA kavandamine	II kooliaste 4 - 6 klass. Ideed saab arendada III kooliastmes edasi.	Mängida ideedega. Õppida tundma disainiprotsessi läbi eseme kavandamise. Kompositsiooni põhimõtete tutvumine ja seoste loomine kujunduses, pakkudes loomingulist eneseväljenduse võimalust.	* Kavandab ja leiab ülesannete täitmiseks loovaid lahendusi. * Esitleb ja analüüsib tööprotsessis tehtud valikuid ning lõpptulemust.
Proportsioon	2. Inimese proportsioonid: KALTSUNUKK	II kooliaste 6 kl ja III kooliaste 7 klass.	Kasutab eseme valmistamisel kompositsiooni põhimõtteid ja pärandtehnoloogilisi töövõtteid. Eesti rahvakunsti väärtustamine. Tekstiiljääkide taaskasutus ja erinevate materjalide töötlemine.	* Kasutab materjale säästlikult, leiab võimalusi materjalide taaskasutuseks. * Teostab omandatud töövõtete baasil jõukohaseid eseme. * Teab ja kasutab kavandades rahvuslikke kujunduselemente ning tunneb Eesti rahvuslikku käsitööd.
Värv ja proportsioon	3. Rüütehnikas tikitud seinavaip: SEINAPILT	III kooliaste 7-9 klass.	Kavandab omandatud töövõtete baasil jõukohaseid eseme, kasutades värviharmonia ja proportsiooni suhte lahendusi oma töös. Erinevate materjalide töötlemine. Rüü tikkimistehnika õppimine.	* Valib, kombineerib ja kasutab materjalile sobivaid tehnikaid ja töövahendeid. * Leiab ülesannete täitmiseks loovaid lahendusi.

Teema	Ideekaardi nimetus	Kooliaste, sihtgrupp	Õpieesmärk	Õpitulemused
Rütm, värvide vastastikused suhted	4. Raamil kootud triibuvaip: ISTUK	II kooliaste, 4-6 klass ja III kooliaste, 7 klass.	Kasutada kavandamisel kompositsiooni põhimõtteid. Tekstiilide taaskasutus. Kangakudumise tehnika õppimine.	* Tunneb erinevaid tööks sobilikke materjale ja nende omadusi. * Kasutab ohutult õigeid töövõtteid ning tehnikaid materjalide töötlemisel.
Tasakaal, sümmeetria ja asümmeetria	5. Lapitehnikas vardakoti õmblemine: KOTT	II kooliaste 6 klass ja III kooliaste, 7 klass.	Tekstiilesemete jätkusuutlike võimaluste ja uue kasutusala leidmine. Eesti rahvakunsti väärtustamine. Kavandab omandatud töövõtete baasil jõukohase eseme, kasutades töös sümmeetria ja asümmeetria kompositsiooni põhimõtteid.	* Valib, kombineerib ja kasutab materjalile sobivaid tehnikaid, kasutab materjale säästlikult ning leiab võimalusi materjalide taaskasutuseks. * Leiab ülesannete täitmiseks loovaid lahendusi, kasutab teistes õppeainetes õpitut.
Kuju ja vorm	6. Mahulise eseme õmblemine: ÖÖKULL	II kooliaste 5-6 klass.	Õmblusjooniste tundma õppimine. Õmblemise algvõtete kasutamine. Nööbi õmblemine silma kuju andmiseks. Õpib vormimise protsessi, töödeldes pehmet materjali.	* Tunneb erinevaid tööks sobilikke materjale ja nende omadusi. * Kasutab ohutult õigeid töövõtteid materjalide töötlemisel. * Kavandab omandatud töövõtete baasil jõukohaseid esemeid.
Kompositsiooni üldmõisted	7. Kompositsiooni põhimõtted. Kompositsiooni elemendid.	II ja III kooliaste.	Aitab mõista kompositsiooni põhimõtete kirjeldusi.	* Rakendab teistes ainetes õpitut ja loob seoseid. * Kasutab ainealast keelt. * Oskab kirjalikult analüüsida, vormistada ja esitleda oma tööd.

PROPORTSIOON

IDEEKAART 1. Proportsioonide ülekanne teise mõõtkavasse: PUSA kavandamine

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **PROPORTSIOON** - kompositsiooni erinevate elementide suhteline suurus üksteise ja terviku suhtes.
- **1/3 REEGEL** - proportsioonisuhe, mis jaotab terviku kolmeks võrdseks osaks, millest üks osa kujundatakse ühel ning kaks osa teisel viisil. Rõivadisaini kujundamisel annab häid tulemusi.
- **KUJU** - kirjeldab eseme välist vormi. Tasapinnalise kujundi puhul selle kontuurjooni. (Mõõtmeid kirjeldavad suurus ja proportsioon).
- **VÄRVIHORMOONIA** - värvilahendus, mis lähtub värvide omavahelisest sobivusest ehk kooskõlast.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

- Erinevat värvi kangajäädid
- A4 ja 2 A3 paberit
- Akvarellid
- PVA liim, pintsel
- Käärid, nõöpnõelad, triikraud

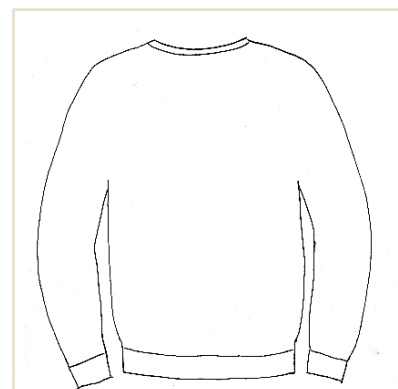
*Ennustatav ajakulu
6–8 45-minutilist tundi*

SUUNISED:

- Tutvusta, mis on kavand ja mis otstarbel kavandit kasutatakse, samuti, mis on vastandvärvid ja kuidas neid värviringil tuvastada (vt kompositsiooni üldmõisted, värv ja värviharmonia).
- Vali tööks kolm värvi, millest kaks moodustavad vastandvärvide paari ja kolmas tundub nendega hästi sobivat.
- Kasuta A4 formaadis näidispõhjale kavandi loomiseks erinevaid geomeetrilisi kujundeid (ring, ovaal, kolmnurk, ristkülik, romb jmt). Täida värviliste kujunditega 2/3 kavandi pinnast.

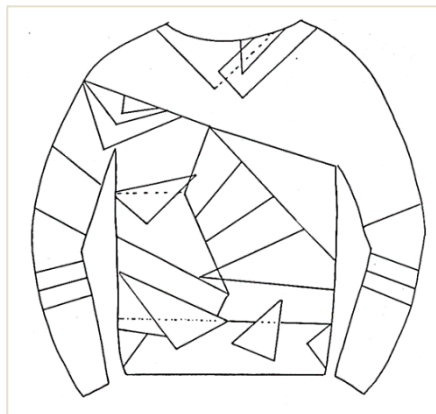
KAVAND

SUUNISED:

- Suurenda pusa väliskuju formaadile A3, värvi suurendatud kuju soovitud taustavärvi (akvarell) ja lõika välja.
- Valmista samas suuruses lõikeleht (A3) ja joonista sellele suurendatud mõõtmetega kujundid. Kujundeid suurendada proportsionaalselt.
- Lõikelehelt lõika suurendatud kujundid välja, aseta sobivat värvi kangale ja kinnita nõõpnõelaga.
- Joonista heleda pliitsiga kangale kujundite kontuurid ja lõika kujundid kangast välja.
- Liimi (PVA liim) väljalõigatud kangatükid akvarelliga toonitud pusale, jälgides et tulemus sarnaneks kavandile.

LÕIKELEHT

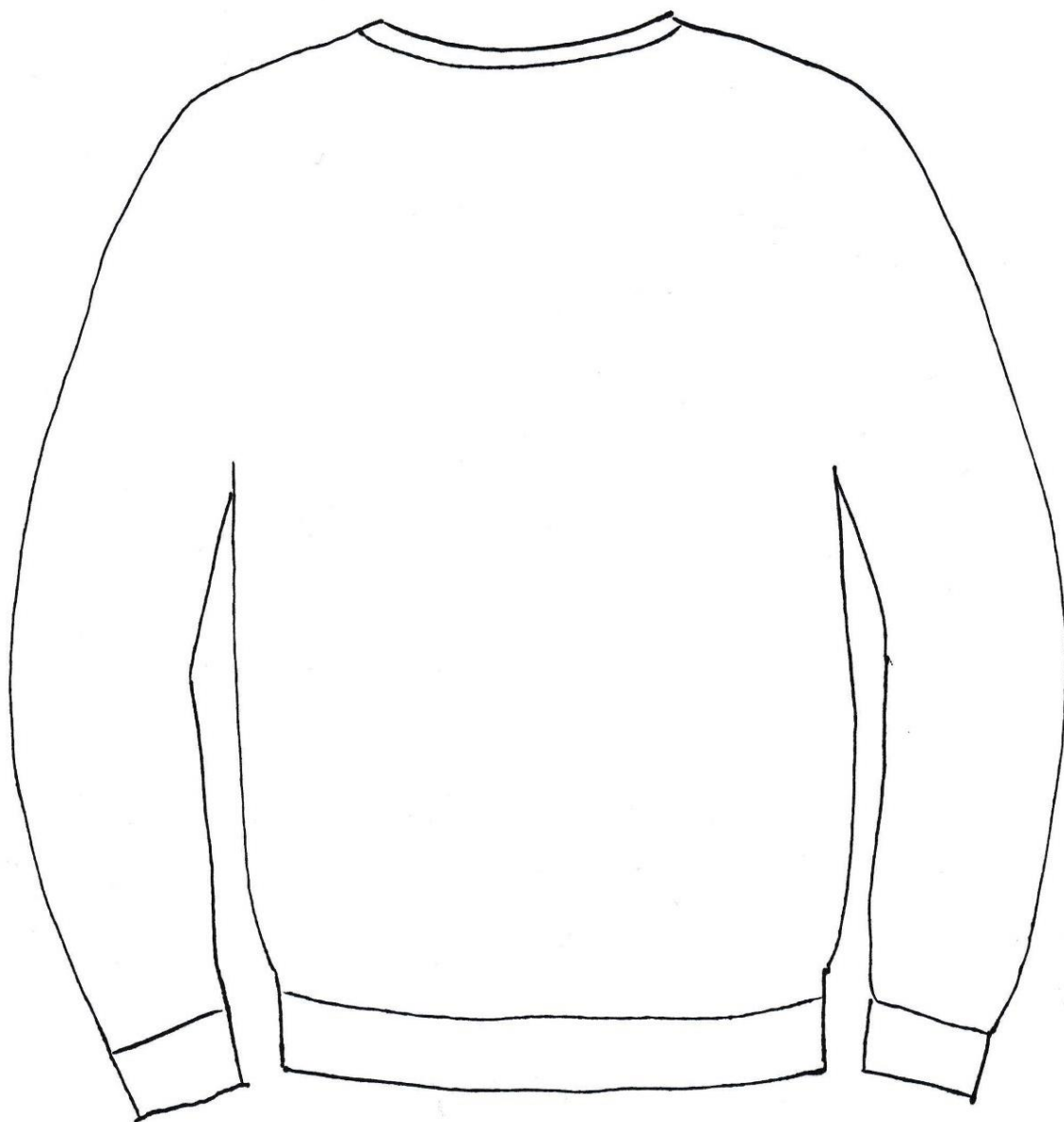
DISAINITUD PUSA

Kavandamisel on kasutatud geomeetrilisi kujundeid (kolmnurk ja ristkülik) ning 1/3 proportsiooni reeglit. Kujundeid on suurendatud, järgitud proportsiooni muutust, et tekiks samasugune visuaalne pilt nagu kavandil.

Veel võimalusi III kooliastmele: taaskasutatud pusade disainimine aplikatsioonikandis ja moeshow koolis „Disainitud pusa“.

1.1 PUSA kavandamise näidispõhi.

NIMI

Autor: Siegrid Illus

PROPORTSIOON

IDEEKAART 2. Inimese proportsioonid: KALTSUNUKK

Kaltsunuku algidee autor Ingrid Uus

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **INIMESE PROPORTSIOONID** - Täiskasvanud inimese pikkusesse mahub 8 peapikkust. Vahemaa pealaest nabani moodustab $\frac{3}{8}$ inimese pikkusest. Jalgade pikkuseks on $\frac{4}{8}$ ehk pool inimese pikkusest. Käed on jalgadest pisut lühemad (kolm ja pool kaheksandikku inimese pikkusest).
- **AKTSENT** - väike, kuid hästi eristuv ja pilkupüüdev element.
- **KONTRAST** - kahe elemendi või omaduse vaheline erinevus.
- **ÜHEVÄRVIHARMOONIA** - värvide sobitamise viis, mis kasutab vaid ühe värvitooni erinevaid varjundeid.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

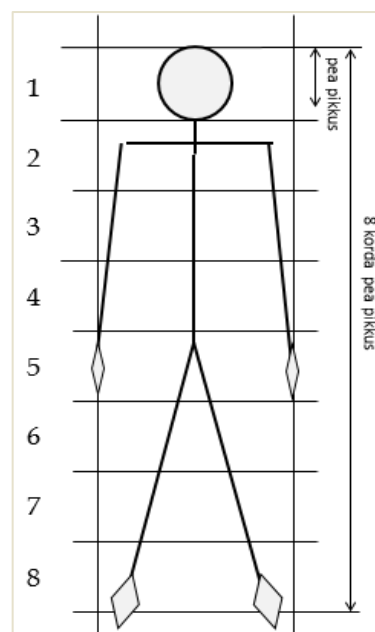
- Erineva mustri ja värviga puuvillased kangaribad ja valge kangas (vanad triiksärgid, voodipesu, kardinad)
- Niit ja täitematerjal
- Käärid, nõõpnõelad, triikraud
- A4 paber

*Ennustatav ajakulu
4–6 45-minutilist tundi*

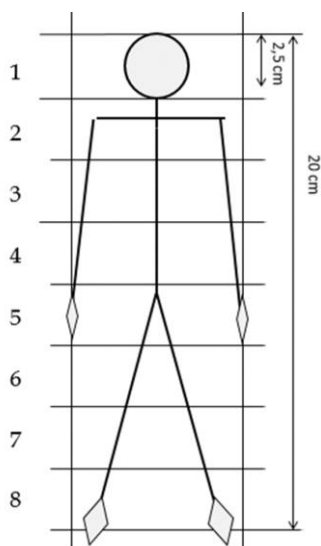
SUUNISED:

- Tutvusta inimese proportsioone, nende omavahelisi suhteid ning mis otstarbel proportsioone rõivadisainis kasutatakse (nt moekollektsiooni loomisel), samuti, kuidas tekib õige proportsiooni suhe.
- Joonista A4 paberile kriipsujuku, mille pea pikkus on 2,5 cm ning kogupikkus 20 cm ($2,5 \times 8$).
- Jälgi käte ja jalgade pikkust, et tekiks õige proportsioonisuhe.

INIMESE PROPORTSIOONID

NUKU PROPORTSIOONIDE NÄIDIS

SUUNISED:

- Vali tööks värvilised või peenemustrilised kangad ning keha jaoks valge kangas.
- Vali kaks erinevat värvi, millest moodustub vastandvärvide paar või ühe värvitooni erineva varjundiga paar.
- Valmista juhise järgi kaltsunukk.
- Kasuta kriipsujuku joonist aluspõhjaks kaltsunukule õigete proportsioonide loomiseks (vt nuku proportsioonide näidist).

Kasutatud on ühevärvi harmooniat. Sinine värv on läbiv värv mõlemal kangal ja kontrastiks on mustriks neutraalne valge toon. Ühe värvi kasutamine loob lihtsuse ja harmoonilise tunde ning kõrvaldab mured valede värvide kokkupõrkest.

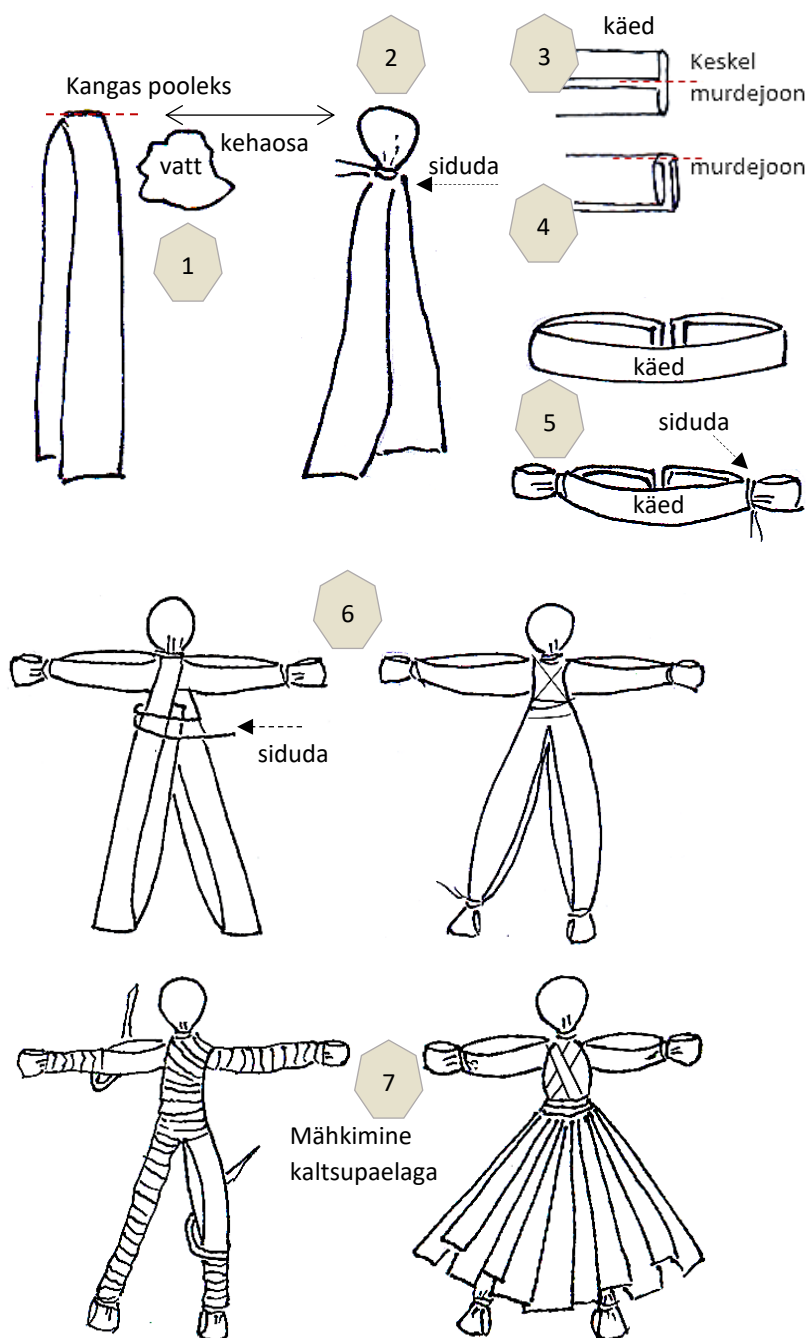
Kasutatud on vastandvärvikontrasti (roheline ja punane). Vastandvärvid mõjutavad vastastikku üksteist intensiivistades ja sära andes. Keha proportsioon on arvestatud skeemi järgi. Aktsendiks on kasutatud kleidil rohelist vööd.

Autor: Siegrid Illus

2.1 JUHIS. Kaltsunuku valmistamine

Möödud kangaribadele:

- Valge kangas (pea ja jalad) kehaosa – riba laius 15-20 cm ja pikkus 2 korda keha pikkus + 2 korda jala pikkus (75-80 cm).
- Valge kangas (käed) - riba laius kuni 15 cm ja pikkus 3 korda käepikkus (38 cm)
- Värvilise või muustrilise kangariba (nuku riided) laius 2 cm, pikkus vähemalt 45 cm.

Algidee Ingrid Uus, kohandanud Siegrid Illus

KÄRISTATUD RIBAD

* Lõika välja kehaosa ja käe kangatükid ja triigi.

* Kärista 2 cm laiused värvilised riideribad ja triigi.

* Mõõda pikem valge kangas (kehaosa - pea, jalg) pooleks (nr.1) ja keskohta tee pea (nr.2).

* Valmista lühemast valgest kangast käed. Voldi pikemad servad keskele kokku (nr.3) ja triigi. Murra kangas murdejoonest kokku (nr.4) ja murra omakorda veel pooleks kokku (topelt murtud kangas). Kangast peaks jääma 2,5 - 3 cm laiune riba (nr.5).

* Seo käeotsad niidiga 1 - 1,5 cm otstest kinni (nr.5).

* Sama tegevust korda kehaga nagu käte voltimisel. Pea juurest tuleb eraldi kaks kanga riba, millest saavad keha ja eraldi jalad (nr.6).

* Aseta käed kahe kehaosa vahele, seo kinni nii, et tagasikeeratud jalaosa jääb sinna vahele kinni (nr.6). Seo jala otsad.

*Mähi käristatud ribad riideks ümber (nr.7).

VÄRV JA PROPORTSIOON

IDEEKAART 3. Rüütehnikas tikitud seinavaip: SEINAPILT

Rüütehnikka algidee Anu Samarüütel-Long

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **1/3 REEGEL** – proportsioonisuhe, mis jaotab terviku kolmeks võrdseks osaks, millest üks osa kujundatakse ühel ning kaks osa teisel viisil.
- **HARMOONIA** - terviku osade vahel valitsev suhe, mida tajume meeldiva ja rahulikuna.
- **VASTANDVÄRVIHARMOONIA** – värvide sobitamise viis, mis kasutab värviringil teineteisest kõige kaugemal asuvaid värve (vastandvärvid) ning nende varjundeid
- **ÜHEVÄRVIHARMOONIA** - värvide sobitamise viis, mis kasutab vaid ühe värvitooni erinevaid varjundeid.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

- Erinevat värvi villased või akrüül-lõngad
- Puuvillane suureauguline tikkimisriie (kanvaa)
- Käärid, tõmbiotsaline suure silmaga nõel
- Akvarell
- A4 paber

*Ennustatav ajakulu
12 45-minutilist tundi*

SUUNISED:

- Tutvusta, mis on rüüuvaip tekstiilikunstis ja mis otstarbel kasutatakse.
Teema näidustamiseks „Rüüuvaibad Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumis“ vaata siit:
<https://kultuur.err.ee/1608548716/galerii-tarbekunsti-ja-disainimuuseumis-on-avatud-rüüuvaipade-naitus#lg=1&slide=1>
- Joonista 4 erinevat visandit A4 paberile. Kasuta 1/3 proportsioonisuhte reeglit.
- Vali tööks värvid, millest kaks moodustavad vastandvärvide paari ja kolmas tundub nendega hästi sobivat või ühe värvitooni erineva varjundiga 3-4 värvi.
- Vali üks neljast visandist. Joonista kavand (akvarell) plaanitava tikitud pildi suuruses (nt 14,5 x 19 cm).

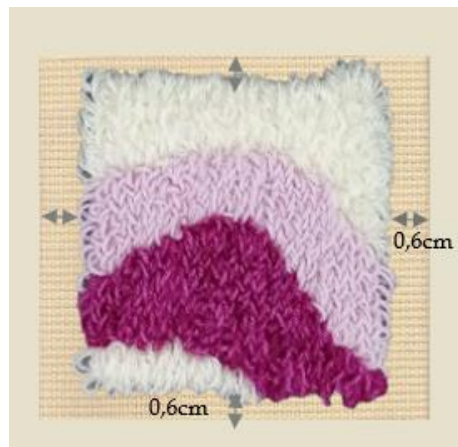
ERINEVAD VISANDID

SUUNISED:

- Vaata videot visandi suurendamisest, kavandi kandmisest alusriidele ja rüü tikkimistehnikast: „Rüüutehnika töötuba Anu Samarüütli juhendamisel“ vaata siit: <https://www.youtube.com/watch?v=R CxLByXEMF0>
- Kanna kavand tikkimisriidele.
- Vali kavandi järgi sobivad lõngad.
- Tiki pilt kavandi järgi. Jäta kanga servast vähemalt 0,6 – 1 cm vabaks (tikkimata ala) pildiraami vahele panemiseks.

TIKITUD PILT 14,5 x 19 cm
enne pildiraami panekut

Töös on kasutatud vastandvärvi harmooniat (sinine ja oranž). Tume-hele kontrastiks on erinevad oranžid värvid. Pildi fookuseks on päike, mis on kõige silmapaistvama osa. Pildil on kasutatud 1/3 proportsioonisuhet horisontaalselt, 2/3 pildist on kujundatud sinise merena ning 1/3 päikeseloojanguks.

Sellist portsioonisuhet kompositsioonis peetakse visuaalselt harmooniliseks ja tasakaalustatud kujunduseks.

Töös on kasutatud ühe värvitooni harmooniat (lilla). Kontrastsuse lisamiseks on kasutatud neutraalset tooni (valge).

Pildil on kasutatud 1/3 proportsioonisuhet diagonaalselt, 2/3 heledamad toonid ja 1/3 tumedam toon.

Ühe värvi kasutamine loob lihtsuse ja harmoonilise tunde ning kõrvaldab mured valede värvide kokkupõrkest.

RÜTM, VÄRVIDE VASTASTIKUSED SUHTED

IDEEKAART 4. Raamil kootud triibuvaip: ISTUK

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **RÜTM** on elementide kordamine või vaheldumine.
- **LÄHIVÄRVIHARMOONIA** kasutab värviringil lähestikku asetsevaid värve. Värvid on väga sarnased ning puudub kontrastsus. Sobitamisel arvesta, et üks toon võiks domineerida.
- **HARMOONILINE KOLMKÕLA** värvide sobitamise lahendus, kus kolm värvi asetsevad värviringil üksteise suhtes võrdsel kaugusel.
- **ÜHEVÄRVIHARMOONIA** värvide sobitamise viis, mis kasutab vaid ühe värvitooni erinevaid varjundeid.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

- Erinevat värvi vanad puuvillased triiksärgid, voodipesu, trikotaažist T-särgid või kangaribad
- Kudumisraam
- Linane või tugev jämedam niit
- Käärid
- A4 paber
- Akvarell

*Ennustatav ajakulu
10–12 45-minutilist tundi*

SUUNISED:

- Tutvusta, mis on kaltsuvaip tekstiilikunstis ja milleks seda kasutatakse. Samuti, mis on vastandvärvid, lähivärvid, harmooniline kolmkõla ja ühevärviharmoonia ja kuidas neid värviringil tuvastada (vt kompositsiooni üldmõisted, värv ja värviharmoonia).
- Kudumisraami võib valmistada tehnoloogia tunnis, A3 suuruses (vt 4.2 kudumisraami joonis ja näidis).
- Vali tööks enne kavandi kujundamist vähemalt 3 erinevat värvi kangast, kasutades harmoonilist värvilahendust.
- Kavanda sümmeetriline vaibatriibustik A4 formaadis (akvarell). Kavandi pooled jäävad peegelpildis (vt vaibakavandeid).
- Lõika trikotaažist 2,5-3 cm laiused ribad. Puuvillaseid riideribasid võib lõikamise asemel käristada.

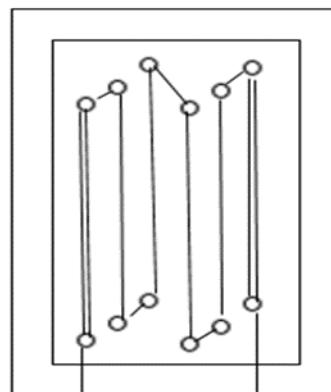
VAIBA KAVAND

SUUNISED:

- Rakenda raamile lõimed skeemi järgi tugeva pingega. Algas ja lõpp seo raami külge. Äärmistele pane topeltlõim (vt joonist lõime rakendamise skeem). Iga naela ümber keera peale üks ring ja hoiu ühtlast pinget.
- Vaiba kudumise tehnikat vaata siit: https://www.youtube.com/watch?v=z_UYnK7mQbI
- Alusta kudumist. Aseta kudumise algusesse 5-7 cm papiriba.
- Koo käsitsi. Iga rida suru eelmise rea vastu, et tekiks tihe pind, jälgides, et tulemus sarnaneks kavandile (vt joonist kavandiga mõõtmine).
- Võta valmis töö raamilt. Lõika raamilt lõim kahe kaupa läbi ja sõlmi vaiba otstest kahekordse sõlmega.
- Heegelda vaiba otsad kinnissilmustega või õmble kangast kant.

LÕIME RAKENDAMISE SKEEM

KAVANDIGA MÕÕTMINE

Materjaliks on kasutatud vanu trikootaasärke.

Joone kasutamine annab edasi liikumist, impulssi, rütmi.

Vaibal on kasutatud lähivärviharmoniat (kollane, oranž, pastelne roosa ja tume roosa). Kontrastsust lisab heleda ja tumeda värvi vaheldumine.

Materjaliks on kasutatud kirjut triiksärki ja voodilina.

Erineva värvi ja joonelaiusega on loodud rütm, mis on horisontaalse kesktele suhtes peegelpildis.

Kasutatud on ühe värvitooni harmooniat (roosa). Kontrastsuse lisamiseks on kasutatud mustriilist kangast.

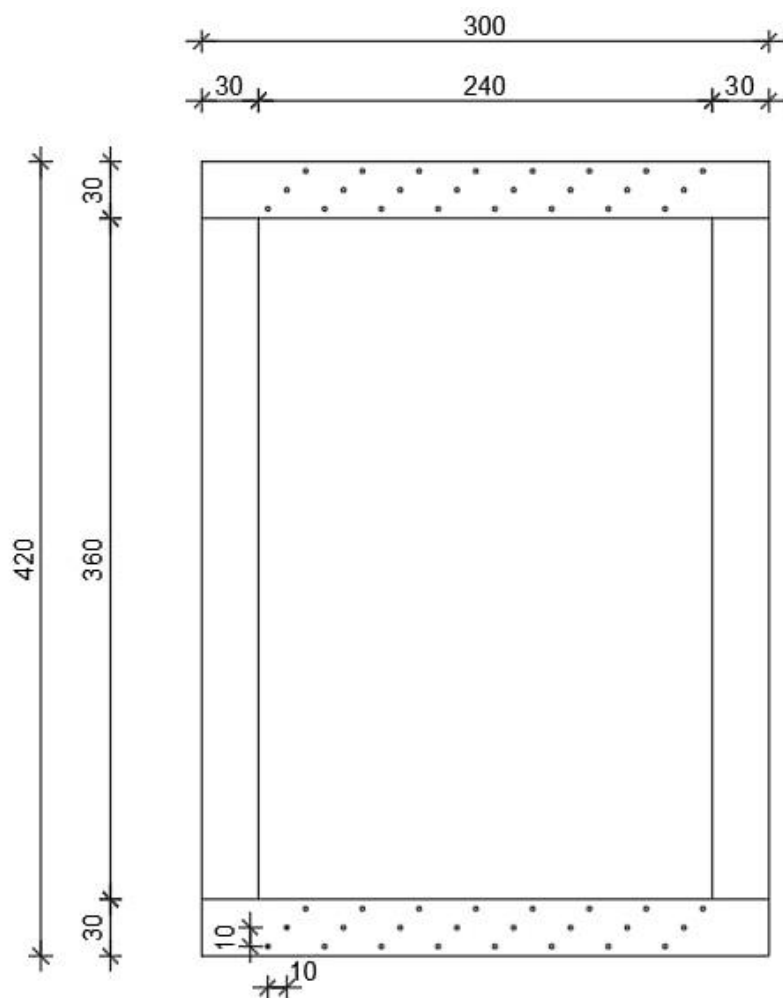

Materjaliks on kasutatud trikootaaspaelu.

Kasutatud on kolmkõla harmooniat (sinine, roheline, punane).

Kolmkõla värvide valikul on soovitatav valida üks värv suurema kaaluga (sinine), mis on peamine ja ülejäänud on abivärvid (punane ja roheline).

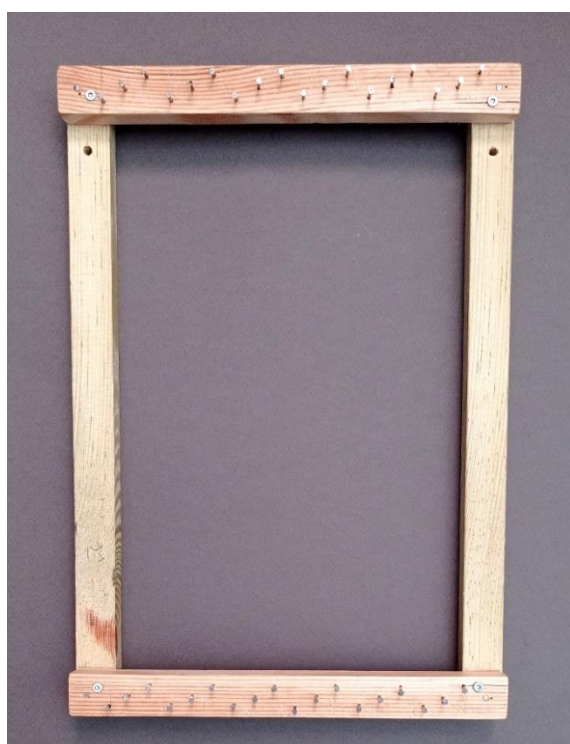
4.2 KUDUMISRAAMI JOONIS JA NÄIDIS

KUDUMISRAAMI JONIS

Joonisel on mõõdud
mm.

Naelad asuvad
üksteisest 10 mm
kaugusel.

PUIDUST KUDUMISRAAMI NÄIDIS

Autor: Siegrid Illus

TASAKAAL, SÜMMEETRIA JA ASÜMMEETRIA

IDEEKAART 5. Lapitehnikas vardakoti õmblemine: KOTT

Vardakoti algidee autor Ingrid Uus

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **TASAKAAL** - erinevad elemendid tasakaalustavad üksteist terviku optilise keskme suhtes.
- **SÜMMEETRILINE TASAKAAL** ehk võrdne tasakaal, kus kompositsiooni kujunduselemendid on peaaegu võrdselt jaotunud ja teineteisest peegelpildiks.
- **ASÜMMEETRILINE TASAKAAL** ehk ebavõrdne tasakaal saavutatakse, kui kujunduselemendid kummalgi pool kujutlevat telge ei ole ühetaolised ega võrdsed vaid erinevad.
- **FOOKUS** on kompositsiooni kõige silmapaistvam osa, kuhu silm vaadates esimesena peatuma jääb.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

- Erinevat värvi ja mustriuga puuvillased kangad (taaskasutatud triiksärgid, voodipesu, kardinad)
- Voodri kangas
- Niit, lõngad ja nõöpnõelad
- Õmblusmasin ja triikraud.
- Käärid, joonlaud ja kangakriit

*Ennustatav ajakulu
8–10 45-minutilist tundi*

SUUNISED:

- Tutvusta, mis on lapitehnika tekstiilikunstis ja mis otstarbel seda kasutatakse. Samuti, mis on sümmeetriline ja asümmeetriline tasakaal ning kuidas see kujunduses väljendub.
- Vali tööks erinevat värvi ja mustriuga kangad, mis omavahel sobivad (3-7 erinevat).
- Tee paberist šabloon. Ruudu suurus 9 x 9 cm.
- Voldi kangas mitmekordseks kokku. Aseta šabloon sobivat värvi kangale ja kinnita nõöpnõelaga.
- Joonista pliatsi või kriidiga kangale šablooni kontuurjoon ja lõika kujund mitmekordsest kangast välja. Lõika kokku 32 ruutu.
- Tee läbi paigutus, et näha, millised mustrid ja värvid kõrvuti sobivad. Kasuta kujunduses sümmeetrilist või asümmeetrilist tasakaalu.

SÜMMEETRILISE TASAKAALUGA KUJUNDUS

Ühevärvilised kangad on valitud kirju kanga järgi. Sümmeetriline tasakaal peegeldub diagonaalselt. Rütm ja kontrast on loodud vahelduvate heledate ja tumedate ruutudega.

SUUNISED:

- Pildista ja jäädvusta telefoniga kujundatud paigutus ning õmble ruudud ja kott juhendi järgi kokku.
- Koti õmblemise juhist „Kihnu vardakott“ vaata siit: <https://jannemuuli.weebly.com/kihnu-vardakott.html> või raamat Ingrid Uus 2012 „Noppeid Kihnu näputööst“ vardakott lk 79-83.
- Kotile keerupaela valmistamise juhist Ingrid Uus õpetust vaata siit: <https://vimeo.com/user26690129>

SÜMMEETRILINE TASAKAAL

Kasutatud on ühe värvitooni harmooniat (kirsipunane). Sümmeetriline tasakaal avaldub diagonaalselt, kujunduselemendid on võrdselt jaotunud ja peegeldavad teineteist kekselje suhtes.

Loodud on korrapärane rütm, kus elementide suurus ja intervall on võrdsed. Sama element (värv ja ruut) kordub võrdse kauguse järel ja on kasutatud hele-tumeduse kontrasti.

Koti fookus on suunatud keskele kahe ruudulise kanga paigutamisele. Tihedaruuduline kangas on kahe värvi omavaheline segunemine.

ASÜMMEETRILINE TASAKAAL

Kasutatud on seitset erinevat kangast, mille mustris sisaldub kolm värvitooni, mis neid omavahel seob (roosa, sinine ja hall).

Loodud on asümmeetriline tasakaal ehk ebavõrdne tasakaal, kus kujunduselemendid (sama kanga mustrid) ei ole võrdsel kaugusel üksteisest. Asümmeetria puhul puudub peegeldus ja ruudu mustrid ei ole ühetaolised, vaid erinevad.

Sellise paigutusega tekib vabarütm, mille elemendid erinevad üksteisest ja pole paigutatud kindlat korrapära järgides (erinevad kangamustrid ja intervallid).

KUJU JA VORM

IDEEKAART 6. Mahulise eseme õmblemine: ÖÖKULL

Algidee [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

<https://www.pinterest.com/pin/3870349653094940/>

Ideekaardi autor: Siegrid Illus

MÕISTED

- **KUJU** kirjeldab eseme välist vormi. Tasapinnalise kujundi puhul selle kontuurjooni. (Mõõtmeid kirjeldavad suurus ja proportsioon).
- **VORM** kirjeldab eseme kolmemõõtmelist kuju. Mõõtmeid kirjeldavad pikkust, laiust ja sügavust.
- **PUNKT** on kõige väiksem visuaalne element, mida võib nimetada ka täpiks.
- **KONTRAST** on kahe elemendi või omaduse vaheline erinevus.
- **FOOKUS** on kompositsiooni kõige silmapaistvam osa, kuhu silm vaadates esimesena peatuma jääb.

Vajalikud töövahendid ja materjalid

- Erinevat värvi ja mustriuga puu- villased kangatükid (taaskasutatud triiksärgid, voodipesu, kardinad)
- Niit, nõöpnõelad
- Täitematerjal
- Õmblusmasin ja triikraud
- Käärid, joonlaud ja kangakriit

*Ennustatav ajakulu
6 45-minutilist tundi*

SUUNISED:

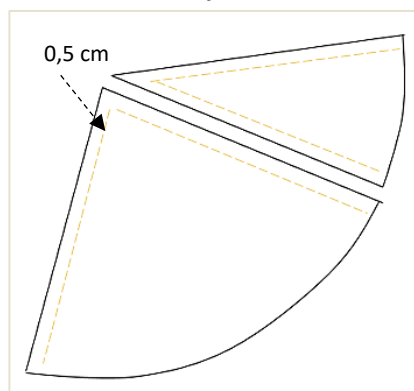
- Tutvusta, mis on tekstiilikunstis kuju ja vorm ning kuidas neid kujunduses tajume.
- Vali tööks 2 erinevat värvi kangast, mis omavahel sobivad. Kasuta hele-tumeduse või vastandvärvi kontrasti.
- Leia silmadeks ühesugused nõöbid, mis on kanga peal hästi nähtavad.
- Kasuta öökulli lõikelehte. Lõika paberist välja lõiked ja aseta kangale, kinnita nõöpnõelaga.
- Joonista heleda pliiatsiga kangale lõike kontuurjoon ja lõika kujundid kangast välja.
- Õmble öökull juhise järgi kokku.

Kasutatud on kaht erineva mustriuga kangast, kontrast tekib heleda ja tumeda kanga vahel. Öökull on trapetsi kujuga ja mahult tüvikoonuse vormiga. Silmadeks on kontrastsed nõöbid.

6.1 JUHIS. Öökulli õmblemine

Joonis 1. Õmblusjoon servast

* Joonista kriidi või pliiatsiga kanga pahemale poole õmblusjoon 0,5 cm kauguselt lõikeservast (vt joonis 1).

KEHA

* Aseta riidetükid paremate pooltega vastamisi, lõikeservad kohakuti (vt nr 1).

* Kinnita riidetükid nõopnõeltega, traagelda ja õmble masinaga mööda õmblusjoont pidi (vt nr 1).

* Triigi õmblusvarud suurema tüki poole (vt nr 1).

* Keera töö õiget pidi, nii et kanga parem pool jääb väljapoole (vt nr 2)

* Mõõda koonuse tipust 3 - 4 cm (vt nr 2) ja õmble sirgelt läbi.

* Traagelda ringselt alläärde niit 0,5 - 1 cm kauguselt servast ja täida kehaosa täitematerjaliga.

* Tõmba allääre ava kokku ja sõlmi kinni.

* Õmble noka ots keha külge (vt nr 3).

* Õmble nõöbid silmadeks.

JALG

* Lõika tugevamast papist 3-4 cm läbimõõduga ring (vt nr 1).

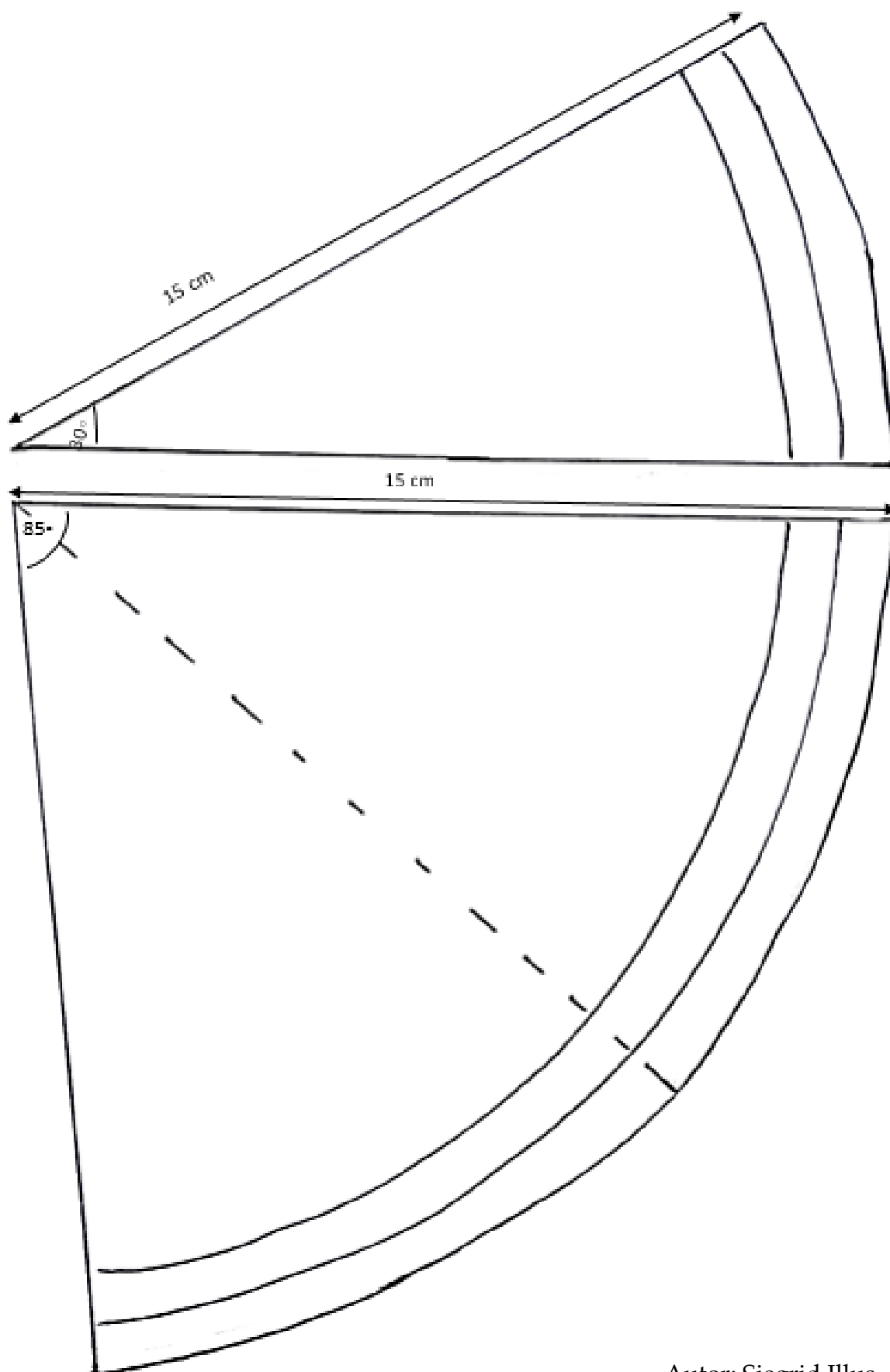
* Lõika kangast ring, mis on papist suurem (vt nr 1). Arvesta juurde õmblusvaru 1,5 cm.

* Traagelda ringselt 0,3-0,5 cm kauguselt servast (vt nr 1). Aseta papp kanga keskele ning tõmba ava kokku ümber papi (vt nr 2) ja seo kinni.

* Aseta jalg keha põhja alla, nii et mõlemad kroogitud kohad on vastamisi (vt nr 4). Kinnita nõopnõelaga ja õmble peitepistega keha külge.

6.3 Öökulli lõikeleht

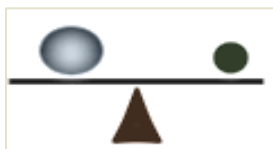
Autor: Siegrid Illus

KOMPOSITSIOONI ÜLDMÕISTED

I. KOMPOSITSIOONI PÕHIMÕTTED

Autor: Siegrid Illus

1. **TASAKAAL** - erinevad elemendid tasakaalustavad üksteist terviku optilise keskme suhtes.

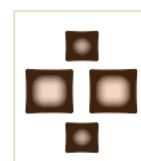
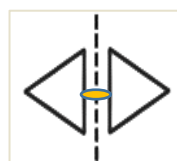

Tasakaal
olemas

Tasakaal
puudub

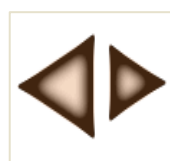
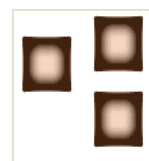
a) **Sümmeetriline tasakaal** - ehk võrdne tasakaal, terviklik asetus, kus kompositsiooni teljest või keskpunktist võrdsel kaugusel olevad osad on ühetaolised või peegeldavad teineteist.

Kompositsiooni telg ja
keskpunkt

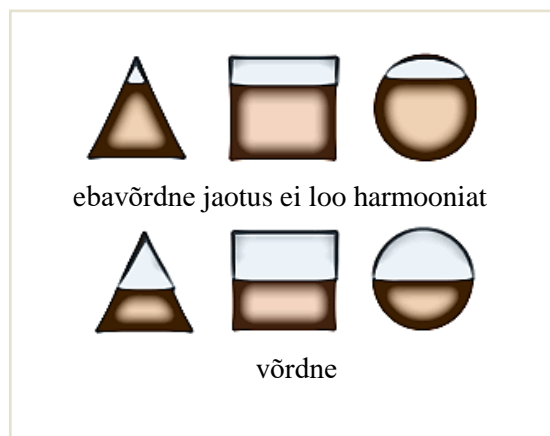
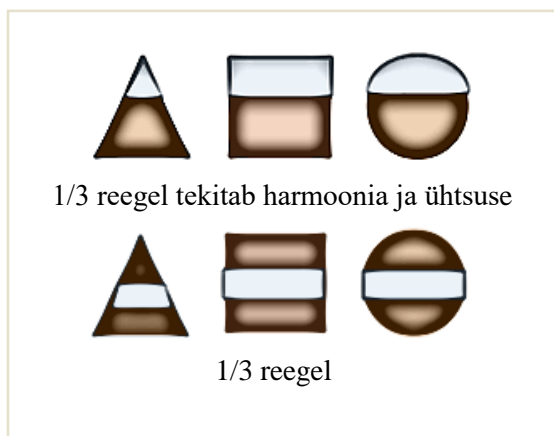
b) **Asümmeetriline tasakaal** - kus kompositsiooni teljest või keskpunktist olevad osad ei ole ühetaolised ja puudub peegeldus.

c) **Kiirsümmeetriline tasakaal** - kus kõik elemendid kiirgavad keskpunktist ringikujuliselt välja

2. **PROPORTSIOON** - Proportsioon on kujunduse erinevate elementide suhteline suurus ja ulatus. See on erinevate osade suhe üksteisega ja kogu kujundusega.

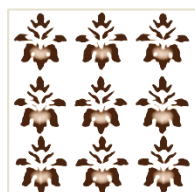

I.I PÕHIMÕTTED

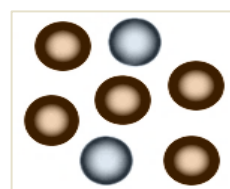
KOMPOSITSIOONI ÜLDMÕISTED

3. RÜTM - Rütm on elementide kordamine või vaheldumine.

a) **Korrapärane rütm** toimub siis, kui elemendid või elementide vaheline intervalli muster on suuruse, pikkuse või muude aspektide poolest sarnased

b) **Vabarütm** kordustes esineb erinevusi ja vahekaugusi, kus puuduvad kindlad või korrapärased intervallid.

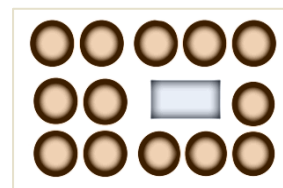
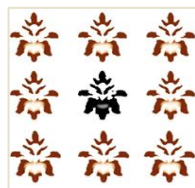

c) **Astmeline rütm** viitab elementide järkjärgulisele muutumisele, see tähendab, et kordus toimub kasvavas või kahanevas järjekorras.

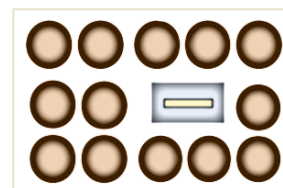

4. FOOKUS, DOMINANT, AKTSENT

a) **Fookus** ehk tuum on kompositsiooni kõige silmapaistvam osa, kuhu silm vaadates esimesena peatuma jääb, ehk kompositsiooni kese.

b) **Dominant** tähelepanu tõmbav märgatavam element.

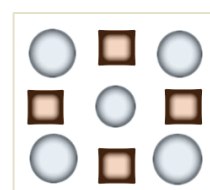
c) **Aktsent** väike, kuid hästi eristuv ja pilkupüüdev element.

5. KONTRAST, HARMOONIA

a) **Kontrast** on kahe elemendi või omaduse vaheline erinevus. nt suur/väike, hele/tume

b) **Harmonia** terviku osade vahel valitsev suhe, mida tajume meeldiva ja rahulikuna. Näiteks värvide, kontrastide ja proportsioonide omavaheline kooskõla

KOMPOSITSIOONI ÜLDMÕISTED

II. KOMPOSITSIOONI ELEMENDID

Autor: Siegrid Illus

1. PUNKT JA JOON

a) Punkt - Punkt on kompositsioonis väikseim võimalik tähelepanu püüdev ala. Nt nööbid, litrid. Kanga kujunduses täpiline muster.

b) Joon kasutamine annab enamasti edasi liikumist, impulssi, rütmi.

Dekoratiivsed jooned tekstiilis võivad olla nt punutised, paelad, vööd, pealisõmblused, tikandid, kangamustrid nagu triibud ja ruudud.

Struktuursed jooned tekstiilis võivad olla esemete ühendusõmblused veel nt ka taskud, kraed, rõivaste välimised servad, volditud seelik ja pluus.

2. KUJU, VORM

a) Kuju kirjeldab eseme välismõõtmeid või kontuuri, kasutatakse kahte mõõdet (pikkust ja laiust), millest tekib kujund. Näiteks rõivaste või esemete kuju võib viidata lõikele või siluetele. Kujundeid võib jaotada kaheks:

Geomeetriselised kujundid: ring, ruut, ristkülik, romb, trapets, ovaal, kolmnurk, viisnurk jne.

Looduslikud kujundid: lehed, merekarbid, lilled, pilved, vihmapiisad jne.

b) Vormiks nimetatakse kolmemõõtmelist kuju või objekti. Vorme saab kirjeldada kui põhiliste geomeetriseliste struktuuride kombinatsioone: kerad, silindrid, koonused, kuubikud ja püramiidid, kelluke, kuppel, tünn, kast.

3. TEKSTUUR

Tekstuur tekstiilis on kompositsioonis element, mis kirjeldab kanga välimust ja tunnetust, mis on mõistetav nii nägemise kui ka tajuva puudutuse kaudu.

Visuaalne tekstuur viitab eseme pinna välimusele näiteks ese või kangas on läikiv, tuhm, matt, läbipaistev. Samuti ka eseme või kanga muster on lilleline, triibuline, täpiline jne.

Puutetundlik tekstuur hinnatakse kanga puutetunde järgi näiteks kangas on kare, sile, pehme, kõva, veniv, elastne, jäik, torkiv, teraline, konarlik või raskesti puudutatav.

Algallikas Marje Tammert (2013) „Värviõpetuse teooria“

4. VÄRV JA VÄRVIHARMOONIA

Värvitoon on see mis eristab üht värvust teisest ja seda kirjeldatakse tavaliste üldkasutatavate värvinimede abil.

Värvilised värvid (kromaatisus) ehk küllastus viitab värvi puhtusele või intensiivsusele ja määrab kui erksad ja tuhmid on värvitoonid.

Heledus ehk värvusvarjund ehk hele-tumedus viitab värvi heledusele või tumedusele.

Värviharmonia värvilahendus, mis lähtub värvide omavahelisest sobivusest ehk kooskõlast.

Ühevärviharmonia (monokroomia) on värvide sobitamise viis, mis kasutab vaid ühe värvitooni erinevaid varjundeid kujunduses. Kontrastsuse ja huvi tekitamiseks võib lisada neutraalseid toone nagu must-valge-hall.

Vastandvärvi harmoonia (komplementaarsus ehk täiendvärvide harmoonia). värvide sobitamise viis, mis kasutab värviringil teineteisest kõige kaugemal asuvaid värve (vastandvärvid) ning nende varjundeid, mis mõjutavad üksteist vastastikku intensiivistades ja sära andes.

Lähivärviharmonia (ehk anloogvärvide harmoonia) nimetatakse värviringis lähestikku asetsevaid värvitoone. Tavaliselt kasutatakse kolme kõrvuti värvi ja neil kõigil on üks ühine toon, millega on nad omavahel seotud. On harmooniline, värvid on väga sarnased ning puudub kontrastsus. Arvestada võiks, et parema tulemuse anna siis, kui üks toon domineerib rohkem.

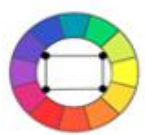
Harmooniline kolmkõla ehk triaad. Värvilahendus ühendab kolme värvi, mis asetsevad värviringil üksteise suhtes võrdsel kaugusel.

Lõhestatud komplementaarsus ehk võrdhaarsel kolmnurgal baseeruv kolmkõla. Värvilahenduses on ühendatud samamoodi kolm värvi, kuid eelnevalt on valitud värv ja selle vastavärv mõlema poole naabervärvid. Kolmkõla värvide valikul ei soovita valida kõike värve ühe kaaluga vaid valid üks värv, mis on peamine ja suurema kaaluga, ülejäänud kaks on abivärvid või aktsendina kompositsioonis

Harmooniline nelikõla (ruudukujuline), kahe teineteist täiendava värvipaari kombinatsioon, mis asetsevad värviringil üksteise suhtes võrdsel kaugusel. Selle kasutamine on hea viis tugeva kontrasti kaotamine kahe vastandvärvi vahel.

Topeltkomplementaarsus ehk topelt täiendvärviharmonia (ristküliku kujuga), mis koosneb kahest kõrvuti asetsevast värvist ja nende vastandvärvi kombinatsioonist ja iga värvipaar on üksteist täiendav. Kombineeritud üsna lähedased toonid, moodustades väga rahuliku paleti.

Lihlitsents

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siegrid Illus

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose „Valik tekstiilipõhiste kompositsiooniülesannete ideekaarte põhikooli II ja III kooliastme käsitöötundideks“, mille juhendaja on Katri Smitt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Siegrid Illus

18.05.2024